

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

МИРЗО УЛУГБЕК НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ
УНИВЕРСИТЕТИ

“КЕЛИШИЛДИ”

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлиги

2020 йил

“ТАСДНҚЛАЙМАН”

Ўзбекистон Миллий Университети
ректори
А.Р. Мираҳимов

2020 йил

5210100 - Социология таълим йўналиши негизидаги:

- 5A210101 - Социология (йўналишлар бўйича),
- 5A210102 - Ижтимоий тизим ва жараёнларнинг ахборот ва психологик хавфсизлиги

магистратура мутахассисликларига қирувчилар учун махсус
(ихтисослик) фанларидан

ДАСТУР

Тошкент – 2020

Аннотация

Дастур 5A210101 - Социология (йўналишлар бўйича), 5A210102 - Ижтимоий тизим ва жараёнларнинг ахборот ва психологик хавфсизлиги магистратура мутахассислигига кировчилар учун 5210100 - Социология таълим йўналишининг 2016/2017 ўқув йилида тасдиқланган ўқув режасидаги асосий фанлар асосида тузилган.

ТУЗУВЧИ:

Каланов К.К. – ЎзМУСоциология кафедраси мудири, с.ф.н., профессор.

Дастур Ижтимоий фанлар факультетининг 2020 йил 23 июндаги № 10 сонли Кенгаши йиғилишида муҳокама қилинган ва тасдиқлашга тавсия этилган.

КИРИШ

5210100 – Социология бакалавриат таълим йўналиши – ижтимоий фанлар тизимида таълим ва касб соҳаси нафақат назарий ёндашувлар ва ғоялар балки амалий тадқиқотнинг устуворлиги билан бошқа таълим йўналишларидан ажралиб туради. Бу ҳолат социология соҳаси профессионал кадрларни тайёрлаш жараёнида машғул бўлган профессор-ўқитувчилар ва бўлажак социолог - талабалардан назарий ва амалий машғулотларнинг уйғунланишига илмий ёндошиш ва мустақил таҳлил қилиш маҳоратини эгаллаш талабини кўяди. Ушбу долзарб вазифани рўёбга чиқарилиши бўлажак социология ходимларининг мазкур соҳа амалиётида талаб этилувчи билимларни эгаллашлари ва зарурий кўникмаларни ҳосил қилишларига боғлиқ.

Таълим йўналиши негизидаги мутахассисликларнинг вазифаси - талабаларнинг ижтимоий ҳаёт ва жараёнларнинг турли йўналишлардаги назарий-методологик асослари йўналишида билимларини чуқурлаштириш, шахс ва унинг ижтимоийлашув жараёни, социал гуруҳлар таснифи, жамият аъзоларининг ижтимоий мавқеси, ижтимоий-сиёсий жараёнлар маълум бир қонуниятлар асосида кечиши, жамиятда содир бўлаётган ижтимоий жараёнларнинг ўзаро боғлиқликда эканлигини яхлит идрок этиши ҳамда жамият ривожининг асосий омилларини таснифлай олишни, турли ижтимоий-маданий хусусиятда кечаётган ҳодисаларни холис қиёсий таққослаш, замонавий жамиятдаги мавжуд ижтимоий муаммолардан устуворларини аниқлаш ва уларни объектив таҳлил қилиш, муайян ҳодиса ва воқеаларга кишиларнинг шахсий муносабатларини ўрганишга қаратилган эмпирик тадқиқотларда иштирок этиш, ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маънавий соҳаларда ўтказилган амалий натижаларидан фойдалана олиш ҳамда илғор педагогик технологиялардан фойдаланган ҳолда билимларини ошириш ва кўникма ҳосил қилишдан иборатдир.

5210100 – Социология таълим йўналиши негизидаги 5A210101 - Социология (йўналишлар бўйича), 5A210102 - Ижтимоий тизим ва жараёнларнинг ахборот ва психологик хавфсизлигимагистратура мутахассислигига кирувчи талабалар учун таълим йўналиши ўқув режасига асосан 11 та умумқасбий фанлари “Умумий социология”, “Социологик тадқиқотларнинг методологияси, методи ва техникаси”, “Ташкилот ва бошқарув социологияси”, “Жамоатчилик фикри социологияси”, “Ижтимоий антропология”, “Маълумотларни қайта ишлаш ва таҳлил қилиш”, “Шаҳар ва қишлоқ социологияси”, “Иқтисодий социология”, “Меҳнат социологияси”, “Ижтимоий статистика”, “Ҳуқуқ социологияси”, 5 та ихтисослик фанлари “Ёшлар социологияси”, “Дин социологияси”, “Маданият социологияси”, “Конфликтлар социологияси” ва “Оила ва гендер социологияси” фанларидан тест саволлари шакллантирилган. Бу фанлар ўз негизида қамраб олинган маълумотлар қуйида батафсил келтирилган.

Умумий социология фанидан

Социологиянинг жамият ҳаётидаги ўрни, функциялари, аҳамияти тўғрисида батафсил маълумот бериш, замонавий ижтимоий ҳаётнинг мураккаб ходиса ва жараёнларини илмий тушуниш, амалий фаолиятда социологик билим ва методлардан фойдаланиш малакаларини шакллантиришдан иборат.

Ушбу мақсадга эришиш учун фаннинг вазифаси унинг объекти, предмети, асосий тушунча ва категорияларини моҳиятини тушунтириш, замонавий социологиядаги асосий мактаб ва йўналишлар билан таништиришдан иборатдир. Социология фанининг асосий қонун ва тамойиллари умумий ва хусусий жиҳатларини кўрсатиб беришга қаратилиб, у амалий социологик тадқиқот методлари ва дастури тўғрисида муайян тасавур уйғотиш, социал структура, социал стратификация, социал мобилликнинг моҳияти ва мазмунини очиқ бериш орқали талабаларга жамиятда бўлаётган социал жараён ва ходисаларни илмий таҳлил этиш заруриятини сингдиришга қаратилади.

Антик даврнинг қомусий олимлари ва Шарқ мутафаккирларининг ижтимоий-фалсафий таълимотлари (Платон, Аристотел, Форобий, Ибн Ҳалдун ва бошқалар) замонавий социологиянинг муҳим манбалари сифатида. Социология фанининг вужудга келишида ижтимоий-иқтисодий, ғоявий-назарий шарт-шароитлар. Социология вужудга келишининг тарихий шароитлари XIX аср бошларида капитализм ривожланиши.

XIX аср бошларидаги Ғарб жамиятшунослигида ривожланиш ғояси. Қиёсий тадқиқот усуллариининг шаклланиши. Эмпирик социал тадқиқотнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши. Социологиянинг мустақил фан сифатида шаклланишининг объектив зарурияти. Социология шаклланишининг илк асосий босқичлари: позитив-натуралистик, психологик. О.Конт ва унинг тарихий тараққиёт, ижтимоий турғунлик ва ижтимоий ўзгарувчанлик қонунлари ҳақидаги позитивистик таълимоти. Э.Дюркгеймнинг социологик таълимоти, социологиянинг предмети ва структураси ҳақидаги ғоялари. М.Вебернинг социологик таълимоти ва методологик ғоялари. Г.Зиммелнинг формал социологияси.

О.Конт – позитив социологиянинг асосчиси, унинг социологияни мустақил фан сифатида яратишдаги дастлабки режалари. Ғарб социологияси классиклари: М.Вебер, Э.Дюркгейм, Г.Спенсер, В.Паретова бошқа мутафаккирларнинг ишларида социологиянинг объекти ва предмети муаммоси. Социологиянинг объекти ва предмети муаммоларини ечишнинг ўзига хослиги. Социологиянинг объекти ва предмети муаммосини ечиш йўлидаги турли йўналишларидаги ғоявий-назарий изланишлар. Социологиянинг объекти ва предметини таърифлашдаги энг янги тенденциялар. Социологиянинг объекти ва предмети муаммосини комплекс тарзда ечишга уринишлар.

XX асрнинг биринчи чорагидаги ғоявий-назарий ва ижтимоий сиёсий реформизм, социологияда гуманистик тенденцияларнинг кучайиши.

Неопозитивизм социологиясининг (структур функционализм, бихевиоризм, эмпиризм) шаклланиши. Социологиянинг назарий фундаментал муаммоларига қайтиши ва фалсафага асосланиши ва ҳамда инсон муаммоси масаласига қизиқишнинг ошиши. Экзистенциал, феноменологик, реалистик социология ривожланишининг янги йўналишлари сифатида

Социологияни мустақил фан сифатида шаклланишига бошқа фанлар таъсири. Социология ва фалсафа. Қадимги Хитой, Ҳиндистон, Юнонистон ва Марказий Осиё мутафаккирлари фалсафий таълимотида жамият ва унинг муаммолари ҳақидаги қарашлар. Социологик муаммоларни таҳлил этишда фалсафа фани қонун ва категорияларининг аҳамияти. Фалсафий назарияларнинг такомиллаштиришда аниқ социологик тадқиқотларнинг ўрни. Социология ва табиий фанлар. «Бир омил позитивистик-натуралистик мактаблар» назарияларининг социология ривожига таъсири. Социология ва психология, демография, генетика, социал география. Социология ва аниқ фанлар. Социологик тадқиқотлар ва математика фани алоқадорлиги. Социология ва статистика. Социологиянинг фанлар тизимида умумдисциплинар фан сифатида тутган ўзига хос ўрни.

Социологик тадқиқотларнинг методологияси, методи ва техникаси фанидан

Метод ҳақида умумий тушунча. Умумилмий методлар (индукция, дедукция, анализ, синтез, тарихийлик, қиёсий эксперимент, кузатиш, гипотезалар тузиш ва бошқалар) ҳамда уларни социологияда қўллашнинг ўзига хослиги. Махсус-социологик ва эмпирик методлар. Баҳолаш мезонлари: репрезентативлик, мосланганлик, валидлик, уларнинг билиш жараёнидаги ўрни. Социологик маълумотларни тўплаш методлари: сўров, кузатиш, социал эксперимент, хужжатларни ўрганиш. Тўпланган маълумотларни таҳлил қилиш методлари: гуруҳлаш, шкалалаштириш, корреляциялаш ва бошқалар. Социологияда математик методлар, уларнинг ўзига хосликлари ва қўлланиш соҳалари.

«Метод», «техника», «процедура» тушунчалари. Саволларнинг мантикий занжири: Нимани ўрганади? Нега ва қайси мақсадларда ўрганади? Қаерда ва қайси шароитларда ўрганади? Қандай воситаларда ўрганади? Социологик тадқиқотларда модел. Социологик тадқиқот дастури: муаммо, мавзу, объект, предмет, мақсад, вазифа, гипотеза, режа. «асосий мажмуа», «танланган мажмуаси». Танлов турлари: тасодифий, кластер (кўп босқичли), «қор уюми», квотали. Танловнинг ҳисоб услублари. Шкалалар. Шкала турлари: номинал, тартибли, метрик.

Социологик тадқиқотда маълумотлар йиғиш методлари. Кузатиш ва унинг классификацияси: назорат этиладиган ва этилмайдиган: ҳамкорликдаги ва оддий; дала ва лабораторияли. Сўров методива унинг турлари: анкеталаштириш, интервью. Экспресс-сўров. Фокус гуруҳлар. Хужжатларни ўрганиш методлари. Контент-таҳлил. Автобиографик метод. Эксперимент методи ва унинг турлари.

Социологик тадқиқот этаплари. «Пилотаж тадқиқот» тушунчаси. Маълумотларни қайта ишлаш. Маълумотларни дастлабки таҳлили. Маълумотларни шарҳлаш. Гуруҳларга ажратиш. Ўзгарувчиларини яратиш. Шкалалаштириш. Ўртача тенденция кўрсаткичлари. Мода. Медиана. Дисперсия. Маълумотларни математик-статистик таҳлили. Таблицы, график, диаграмма тузиш. Олинган маълумотларни интерпритация ва таҳлил қилиш. Тадқиқот натижаларини расмийлаштириш.

Ташкилот ва бошқарув социологияси фанидан

Ташкилот социологияси социологик назария сифатида. Социал ташкилотнинг объекти ва предмети. Социал ташкилотнинг вазифалари. Социал ташкилотнинг структураси ва асосий соҳалар бўйича йўналишлари. “Ташкилот” тушунчаси бўйича турли социологик мактабларни таърифлари ва қарашлари. Ташкилот социологиясининг тадқиқот методлари: вазиятли-факторли, қиёсий таҳлил, статистик ёндашув. Социал ташкилот ва бошқа фанлар: иқтисод, менежмент, психология, техник фанлар. Ташкилий жараёнлар инсонлар бирлигининг асосий омили сифатида. Инсон ташкилотларининг ҳайвонларни ташкилотларидан асосий фарқлари (қушлар, майда ҳашоратлар уюшмаси мисолида). Табиий ташкилотлар ва уларнинг асосий белгилари. Сунъий ташкилотлар. Сунъий ташкилотларнинг структураси. Сунъий ташкилотларнинг чизмаси.

Прагматизм. Динамик жараёнлар ва ташкиллаштириш усуллари. Прагматизмнинг фалсафий ва социал моҳияти. Таҳлилий фалсафа. Замонавий ташкилий назариялар ва уларга танқидий фалсафа томондан баҳо бериш. Таҳлилий фалсафа. ташкилий назариялар ва уларни юзага келтиришда инструментал воситалар. Ташкилотни фалсафий фундаментал методологияси асосида тасвирлаш ва қайта баҳолаш методлари. Кундалик вербал алоқалар ва уларнинг социал ташкилотда намоён бўлиши. Назарий мулоҳазаларда фойданалиладиган тил, расмий ва норасмий мулоқот.

Социал ташкилот бўйича назариялар тарихи. Ф.Тейлорнинг рационализация назарияси. А.Файолнинг бошқарувга хос административ назарияси. М.Вебер ташкилот назариясининг классик асосчиси сифатида. Э.Мейонинг инсонларнинг ўзаро муносабатлари назарияси. А.Маслоунинг иерархик назарияси. Д.Магрегорнинг бошқарув стиллари назарияси. А.Пригожиннинг бошқарув ечимлари тўғрисидаги назарияси.

Классик назариялар ва ёндашувлар, замонавий назариялар, постмодерн назариялар. Аристотелизм ва неоаристотелизм. жамоатчиликнинг рефлексивлиги тушунчалари, Макинтайрнинг назарияси. “Товар-муассаса” тушунчаси ташкилий назария ва ташкилий этика. Феноменология ва ташкилий назариялар.

Ташкилотлар структуравий тузилишининг асосий белгилари. Социал ташкилот тузилишини аниқлаш: меъёрий ва далилий ижтимоий тузилишлар. Ташкилот структурасининг ижтимоий тузилиши. Ташкилот мақсадлари, уларнинг кўринишлари ва вазифалари. Мақсадалар кўринишлари: мақсадлар

- ташкиллаштирилган, мақсадлар - тартиблаштирилган, мақсадлар - вазифалаштирилган, мақсадлар - йўналтирилган, мақсад - тизимлар. Ташкилий технологиялар. Ташкилотлар аъзолари. Ташкилот маданияти. Ташқи қатлам. Ташкилот типологияси

“Бошқарув” тушунчаси. Ижтимоий бошқарув ва унинг асосий белгилари. Бошқарувнинг асосий даражалари: юқори қатлам, ўрта қатлам, паст қатлам. Ташкилот структурасининг асоси кўринишлари: чизикли, штабли бошқарув, бошқарувнинг моддий структураси, структурани ташкил қилиш.

Ташкилотларда назорат. Ташкилотларда назорат тушунчасининг моҳияти. Назорат тушунчаси. Назорат кўринишлари: оддий, структуравий, техник, бюрократитик. Гуруҳий нормаларга ижтимоийлашув усули орқали назорат. Ижтимоийлашув жараёнини жорий қилиш босқичлари. Гуруҳий таъсир орқали назорат қилиш. Мажбурлаш орқали назорат: куч ишлатиш, куч ишлатмасдан таъсир қилиш. Коммуникациянинг ташкилотлардаги ўрни. Ташкилотни унумли ташкил қилиш жараёнида коммуникация алоқаларини ташкил қилиш. Коммуникация жараёнинин ташкил қилишда тамойил модели Г.Лассуэлнинг модели, К.Шеннон ва У.Уиверо, В.Шрам модели, тизимлар таҳлили модели. Коммуникация каналлари: вертикал каналлар, горизонтал каналлар, расмий ва норасмий каналлар.

Ҳокимият асосий таъсир этувчи омил сифатида: куч, таъсир ва авторитет. Ҳокимият таъсири усуллариининг ўзаро муносабатлари. Ҳокимият ва ижтимоий иерархия. Ҳокимият масаласидаги низолар. яширин ҳокимият классификацияси: анъанавий,легал ва харизматик.

“Бюрократия” тушунчаси. Бюрократиянинг ижтимоий табиати ва вазифалари. Бюрократиянинг тарихий кўринишлари. Бюрократия ҳақида социологлар. Бюрократиянинг салбий ва ижобий хусусиятлари. Бюрократизм ижтимоий муаммо сифатида. Социал ташкилотда бюрократия назариясининг ўрни.

Персонални бошқариш. Персонални бошқаришнинг мақсади. Персонални бошқаришнинг вазифаси. Ходимларни режалаштириш мақсади ва вазифалари. Персонал билан ишларни бошқариш тизимида ходимларни режалаштиришнинг ўрни. Персоналлар билан ишлашнинг тезкор режаси. Персонални бошқариш тизимида кадрларни жалб қилиш ва танлашнинг ўрни. Иш ўринларини тавсифлаш ва таҳлил қилиш. Таҳлил усуллари. Касбий талабларни аниқлаш ва лавозим йўриқномасини ишлаб чиқиш. Персонални жалб қилишнинг ички ва ташқи манбаалари. Жалб қилиш манбааларининг афзалликлари ва камчиликлари. Номзодларни танлаш. Танлаш усуллари: анкета маълумотларини таҳлил қилиш, суҳбатлашиш, тестдан ўтказиш.

Ишлаб чиқариш кучлари. Раҳбар ва хизматчилар. Персоналдан фойдаланишнинг моҳияти. Персоналдан оқилона фойдаланишнинг асосий тамойиллари ва йўналишлари. Иш ўринларини ўзгаришининг асосий сабаблари. Кадрлар ротацияси. Персонални ишдан озод қилиш жараёни. Ишдан бўшатишнинг турлари: ходим ташаббуси билан, маъмуриятнинг ёки

иш берувчининг ташаббуси билан, пенсияга чиқиш муносабати билан. Персонални ишдан озод қилиш бўйича тадбирлар тизими.

Жамоатчилик фикри социологияси фанидан

Жамоатчилик фикри социологияси фани ижтимоий гуруҳларнинг мавжуд ижтимоий воқеликка нисбатан баҳоловчи муносабатининг шаклланиши ва амал қилиши қонуниятларини ўрганувчи фандир. Ўзбекистонда жамоатчилик фикрини ўрганиш илмий ва амалий аҳамиятга эгадир. Жамоатчилик фикри социологияси фани жамиятда рўй бераётган йирик ижтимоий-сиёсий воқеаларни шунчаки қайд этиш билангина чекланмайди, балки унинг асл моҳияти ва мазмунини атрофлича очиб беради. Жамоатчилик фикри социологияси фани ўзининг аниқ ва конкретлиги, зиммасидаги масалаларга берадиган илмий жавоблари атрофлича асосланган, қайта-қайта текширилганлиги билан ҳам қимматлидир. Бу фан фақат ҳозирги ижтимоий ҳолатлар аҳволига тўлақонли жавоб бериш билангина чекланмасдан, ижтимоий ҳолатларнинг истиқболий ўзгариши даражаси хусусида башорат қилади. Ана шу жиҳатдан жамоатчилик фикри социологияси фанининг амалиёти ва тадқиқот усулларини атрофлича ўрганиб чиқиш зарурати туғилади.

Жамоатчилик фикри структураси, унинг шаклланиш омиллари, функционаллашув қонун-қоидалари ва ҳозирги замон жамиятида жамоатчилик фикрининг роли ҳақидаги назарий билимларни шакллантиришга, шунингдек, олинган билимларни келажак касбий фаолиятларида амалий тайёргарликка қаратилган.

Фаннинг вазифалариталабаларда жамоатчилик фикри замонавий концепциялари тушунчаларини шакллантириш; жамоатчилик фикрини тадқиқ этишнинг социологик дастурлари методикасини ишлаб чиқиш; оммавий сўровларни ўтказишнинг амалий кўникмаларини мукамаллаштиришдан иборат.

“Жамоатчилик фикри социологияси” фанининг ўзига хос сўзлари, атамалари, ривожланиш йўналишлари, бугунги аҳволи ва истиқболи хусусида тасаввурга эга бўлиши керак. “Жамоатчилик фикри социологияси” фани асосини, долзарб муаммоларини билиши; социал муаммолар ва жараёнларни мустақил таҳлил қила олиши керак.

Жамоатчилик фикри ва социология. Жамоатчилик фикри социологияси фан сифатида. XX асрнинг 2-ярмида жамоатчилик фикри социологиясининг ривожланиши. Жамоатчилик фикри социологиясининг мақсад ва вазифалари. Жамоатчилик фикри социологиясининг объекти. Жамоатчилик фикрини ўрганишнинг ижтимоий аҳамияти. Жамоатчилик фикри социологиясининг долзарб масалалари. Жамоатчилик фикри социологияси предмети таҳлили. Жамоатчилик фикри социологиясининг бошқа ижтимоий фанлар билан алоқадорлиги. Ҳозирги кунда жамоатчилик фикри социологиясининг назария ва амалиётнинг умумий таснифи.

Антик даврда жамоатчилик фикри феномени. Ўрта асрларда жамоатчилик фикри тўғрисидаги қарашлар. Англияда XII асрда Ж.Солсбери томонидан “жамоатчилик фикри” тушунчасининг илк маротаба қўлланилиши. XVII-XIX жамоатчилик фикри тушунчасининг оммавийлашуви. Янги давр жамоатчилик фикри роли ва моҳияти ҳақида. Гегель жамоатчилик фикри ҳақида. Жамоатчилик фикри тушунчасининг социологик моҳияти. Мумтоз назариялар. Социал-психологик йўналиш назариялари. Ҳуқуқий йўналиш назариялари. Жамоатчилик фикрининг замонавий назариялари.

Жамоатчилик фикри структураси. Жамоатчилик фикрининг моҳияти – баҳоловчи, аналитик ва конструктив нуқтаи-назарлар. Жамоатчилик фикрининг белгиси – позитив ва негатив фикрлар. Жамоатчилик қизиқиши, уни кўп томонлама талқин этиш.

Жамоатчилик фикри объекти ва субъекти. Жамоатчилик фикри объекти мезонлари. Жамоатчилик фикри субъекти – социал жамоалар. Жамоатчилик фикри структураси: монистик, бирфикрлилик, фикрларнинг турлитуманлиги, уларни белгиловчи омиллар. Жамоатчилик кайфияти социал психологик ҳодиса сифатида. Ижтимоий онг кишиларнинг дунё билан ва ўз-ўзи билан муносабатларининг маънавий воситалар тизими сифатида. Жамоатчилик фикрини ўрганишда ёндашувлар хилма-хиллиги.

АҚШда сайлов кампаниялари даврида жамоатчилик фикрини ўрганишнинг йўлга қўйилиши. XX аср бошларида газета ва журналларнинг мунтазам тарзда жамоатчилик фикри сўровларини ўтказиши. Маркетинг тадқиқотларининг авж олиши. Э.Роуперт ва Америка жамоатчилик фикри институти (Ж.Гэллапнинг 2 йиллик тажрибаси асосида) ташкил топиши. “Гэллап интернешнл” халқаро тадқиқотлар институтининг шаклланиши. Чикаго университети қошида ташкил топган АҚШ жамоатчилик фикри сўровлари миллий маркази (NORC). Л.Харрис жамоатчилик фикрини ўрганиш фирмаси. Д.Янкеловичнинг нотижорат жамоатчилик фикрини ўрганиш хизмати.

Германияда Э.Ноэль ва Э.Нойманлар томонидан ташкил этилган Демоскопия институти. Францияда илк жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази (Зондаж). Буюк Британия ва Японияда жамоатчилик фикри сўровлари хизматларининг ўзига хос жиҳатлари.

Умумроссия жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази (ВЦИОМ). “Жамоатчилик фикри” жамғармаси. Россия жамоатчилик фикри ва бозор тадқиқотлари мустақил институти (РОМИР).

Ўзбекистонда “Ижтимоий фикр” жамоатчилик фикрини ўрганиш марказининг фаолияти. “Ижтимоий фикр” марказининг илмий тадқиқот ишлари, комплекс ва мақсадли социологик тадқиқотлари. Ўзбекистонда жамоатчилик фикрини ўрганиш механизмлари ва социологик тадқиқотлар таснифи. Социологик фан воситаларини қўллайдиган нодавлат ташкилотларнинг иш фаолияти. “Ижтимоий” фикр журналининг мазмуни ва моҳияти. Ўзбекистонликнинг социал қиёфаси.

Жамоатчилик фикрини социал институт сифатида намоён қилувчи белгилар. Жамоатчилик фикрининг асосий ва иккинчи даражали функциялари. уларнинг ўзаро алоқадорлиги. Жамоатчилик фикрини ўрганишга методологик ёндашувлар.

Социологик маълумотларни таҳлил қилиш тамойиллари. Маълумотларни тавсифлаш. Ижтимоий ахборотларни гуруҳлаш: эклектик ва органик гуруҳлаш. Ўзгарувчиларни тузиш. Бир ўлчовли ва кўп ўлчовли таҳлил. Частотали тақсимланиш. Шкалалаш ва шкалалар турлари: номинал, даражали, оралик, пропорционал. Рангли, интервал шкалалар, ўз-ўзини баҳолаш шкаласи, Богардус шкаласи. Маълумотларни таҳлил қилишнинг математик-статистик усуллари: омиллар бўйича, дисперсиявий, регрессиявий ва корелляциявий таҳлиллар, гуруҳлаш усуллари. Таҳлилий ҳужжат ва унинг тузилиши.

Ёшлар социологияси фанидан

Ёшлар социологияси мустақил ижтимоий фан сифатида ўз методологияси ва назариясига эгадир. Ёшлар социологияси фани умуминсоний ва миллий кадриятлар мутаносиблигига таянувчи методология асосида иш юритади.

Фан дастурининг мақсади – талабаларни ёшлар социологияси мутахассислиги фани бўйича таништириш. Фаннинг асосий йўналишлари ва тармоқлари бўйича таърифи, объекти ва предмети.

Ёшлар социологияси фанининг ўзига хос сўзлари, атамалари, ривожланиш йўналишлари, бугунги аҳволи ва истиқболи хусусида тасаввурга эга бўлиши керак.

Ёшлар социологияси фани объекти ва предмети, унинг структураси ва фанлар тизимидаги ўрни; ёшларни ижтимоий гуруҳ сифатида ўрганиш спецификасини; ёшлар социологиясининг социологик билимлар тизимида ўрни; ёшлар сиёсатининг ўзига хос ҳудудий хусусиятларини; ёшларнинг меҳнат ориентацияларини билиши лозим.

Замонавий жамиятда рўй бераётган ижтимоий-сиёсий ҳодисаларда ёшларнинг сиёсий маданияти ва тафаккурини тўғри тавсифлай олиш; ёшлар ҳаётида турли ижтимоий-маданий хусусиятда кечаётган ҳодисаларни ҳолис қиёсий таққослай олиш; замонавий жамиятдаги ёшларнинг мавжуд ижтимоий муаммоларидан устуворларини аниқлаш ва уларни объектив таҳлил қила олиш; ёш ҳаётига оид муайян ҳодиса ва воқеаларни ўрганишга қаратилган тақиқотларда иштирок этиш; ёшларга оид ижтимоий-сиёсий ва маънавий соҳаларда ўтказилган амалий социологик тадқиқотлар натижаларидан фойдалана олиш кўникмасига эга бўлиши лозим.

Ижтимоий антропология фанидан

Инсонларнинг тарихий тараққиёт давомида феъл-атворлари, маданиятини сақланиб қолган ва археологик қазишмалар натижасида топилган маданий буюмлар ўрганилиши, инсонни вақт ва макон изнида

ўрганиш: эволюция, ирсият, инсоннинг такомиллашуви ҳамда ривожланиб бориши муаммолари. Ижтимоий (маданий) антропологиянинг объекти бўлган инсонлар гуруҳларининг ўзаро яқин турмуш тарзи, маълум ҳудудда биргаликда ҳаёт кечириши, ягона сиёсий тизимга мансублиги, умумий маданияти, тили ва х.к.лар бирлаштирилиши батафсил баён этилади. Ижтимоий антропология объекти, предмети ва вазифаси. Ижтимоий антропология ижтимоий-гуманитар фанлар соҳа тизимида.

Ижтимоий-маданий антропология фанида назариялар. Антик давр ва қадимги Шарқ давлатларида антропологик назариялар. Ўрта аср Овропада антропологик назария. XIX аср боши ва XVI асрда Эволюционизм. Диффузионизм. Социологик ва психологик йўналишлар. Функционализм ва структурализм. «Шахс ва маданият» мактаби. Постмодернизм. Социал антропологияни тадқиқ этиш усуллари. Этнографик дала тадқиқотлари. Тадқиқот усуллари. Қундалик ҳаётда иштирок. Дала тадқиқотларининг бошланиши. Кузатиш ва рўйхатга олиш. Иштирокчи кузатиш, маданий экология ва дала ишлари этикаси. Хужжатлаштирилган кузатиш. Ҳодисаларни рўйхатга олиш. Этнографик тасвир. Кузатув иштирокчисининг валидлиги ва ишонччилиги. Сўров. Маданият ривожининг асосий босқичлари ва қонуниятлари. Маданият авлодлар ўртасидаги ижтимоий боғланишнинг муҳим халқаси. Маданий даврлар тушунчаси. Ибтидоий жамиятнинг шаклланиши ва социал тузилиши. Тарих ва маданият типларининг минтақалаштирилиши. Маданият ва цивилизация. Моддий ва маънавий маданият. Маънавий маданиятнинг таркибий тузилиши. Антропологиянинг йўналишлари. Этнос ва антропогенез. Этнос ва этниклик муаммосининг замонавий фандаги талқини, этнос структураси (тузилмаси). Этник мансублик, ўзликга муносабат, примордиализм, инструментализм, конструктивизм каби энг янги назария ва ғоялар тавсифи. Ҳозирги замон палеантропологияси ибтидоий одамнинг морфологик эволюцияси ҳақида (Afarensis, Afrikanus, Robustus, Homo Habilis, Homo Erectus, Homo Sapiens). Инсоннинг пайдо бўлиши ҳақидаги мифологик тасаввурлар. Замонавий инсоннинг шаклланиши омиллари. Оннинг пайдо бўлиши ва ривожланишига оид фаразлар. Антропологияда сиёсий тизимлар ва сиёсат. Политогенез назариялари. Америка неоэволюционизми. Британия функционализми. Сиёсий макон ёки (ижтимоий боғликлик) назариялари. Француз структуризми.

Социология тарихи фанидан:

Социология тарихи фани предмети. XIX аср бошларида капитализмнинг ривожланиши. А.Сен-Симоннинг социологик қарашлари. Ижтимоий ислохотлар тўғрисида. Социология фанининг вужудга келишининг ижтимоий-иқтисодий, табиий-илмий ва ғоявий-назарий заминлари. Социологиянинг мустақил фан сифатида шаклланишининг объектив зарурияти.

Социологик назариялар тараққиётига социал кучлар таъсири: сиёсий инқилоблар, саноат тўнтарилиши ва капитализмнинг ривожланиши, феминизм, урбанизация, диндаги ўзгаришлар, фаннинг ўсиши.

Интеллектуал кучлар ва социология тараққиёти: Маърифатчилик, Маърифатчиликка консерватив муносабат. Францияда, Германияда, Англияда, Италияда социологиянинг ривожланиши.

О.Конт (1798-1857) ҳаёти ва фаолияти. О.Конт томонидан социология фанига асос солиниши. О.Конт позитив методи (ижобий усули) нинг моҳияти. О.Контнинг фанлар классификацияси ва унда социологиянинг ўрни. Социал динамика ва социал статика. Социологиянинг методлари. Позитив сиёсат. О.Конт таълим ва тарбия муаммолари ҳақида. Уч босқич қонуни – О.Конт социологиясининг асосий қонуни. Социология тарихида О.Конт таълимотининг ўрни ва аҳамияти.

Г.Спенсер (1820-1903) ҳаёти ва ижоди. Г.Спенсер назарий таълимотининг асосий ғоялари. Жамият организм эканлиги ва эволюция умумий ривожланиш қонуни ғояси. Ижтимоий ва биологик организм ўхшашлиги ва улар ўртасидаги тафовутлар. Спенсер бир хилликдан кўп хилликка, оддийдан мураккабга ўтувчи эволюция қонуни тўғрисида. Эволюция қонуниятли дифференциация ва интеграция жараёни сифатида. Г.Спенсернинг тарихий концепцияси, ҳарбий ва саноатлашган жамият турларининг фарқланиши. Замонавий жамият ривожидида Г.Спенсер қарашларининг аҳамияти.

Умумий тавсифнома. Жамиятшуносликнинг ривожланган табиатшунослик соҳаларидан назарий модел ва намуналарни ўзлаштириши. Ч.Дарвин таълимотининг ижтимоий тафаккурга таъсири. Асосий йўналишлари: механик мактаб, географик мактаб, ирқий-антропологик мактаб, биоорганик мактаб, социал-дарвинизм мактаби. А.Смолл ва У.Самнернинг социологик қарашлари. Л.Гумплович ва Г.Ратценхофернинг социал-дарвинистик қарашлари. Эволюционизм – ижтимоий ҳодисаларни таҳлил этувчи методология ва унинг заиф томонлари.

Ижтимоий ҳаётни биологик воситасида тушунтиришдан қониқмаслик ва социологиянинг руҳият томон бурилишга интилиши. Психологизм XIX аср охири XX бошларидаги ижтимоий фанларнинг умумий йўналиши сифатида. Халқлар психологияси. Г.Тарднинг (1843-1904) тақлид назарияси. Г.Лебоннинг (1841-1931) гуруҳ психологияси. Ф.Гиддингс (1855-1931) ва унинг асосий асарлари. У.Мак-Даугаллнинг (1871-1938) инстинкт психологияси. Ч.Кулининг (1864-1929) социал-психологик таълимоти.

З.Фрейд (1856-1939) ва унинг руҳий таҳлил таълимоти. Англинмаганлик назарияси: одам ҳақида билимлар. Назариянинг асосий тушунчалари: “четлантириш”, “симптомлар”, “сублимация”, “либидо”, “ҳимоя механизмлари” ва уларнинг психология ривожидидаги роли. Одамдаги рационаллик ва иррационаллик хусусиятлари. З.Фрейднинг социал пессимизми. Эгоистик майлларнинг социал ҳиссиётларга айланиши. З.Фрейднинг психологик редукционизми.

Ф.Тённиснинг (1855-1936) немис мумтоз социологияси вакили сифатида. Ф.Тённиснинг ҳаёти ва ижоди. Ф.Тённиснинг социологик ижоди. Ф.Тённис социологиянинг предмети сифатида. Социал ҳаёт шакллари тўғрисидаги таълимот. “Жамоа ва жамият” – Ф.Тённиснинг асосий асари. Жамоа ва жамиятни фарқловчи икки ирода хусусиятлари. Социология ва сиёсатнинг ўзаро алоқадорлиги ҳақида. Ф.Тённис томонидан эмпирик тадқиқотларнинг олиб борилиши. Ф.Тённис социологик таълимотининг аҳамияти.

Г.Зиммель (1858-1918) ҳаёти ва ижоди. Унинг социологик концепциясининг фалсафий ва методологик принциплари. Г.Зиммель тадқиқотларининг асосий муаммолари. Социологиянинг априор тарзда амал қилувчи фан эканлиги. Социология предмети. Социал гуруҳларнинг барқарорлиги. Зиммелнинг тарихий ривожланиш концепцияси. Г.Зиммель томонидан маданият муаммолари ечимининг ишлаб чиқилиши. Зиммелнинг мода социологияси. Г.Зиммель социологиясининг унинг замондошлари томонидан баҳоланиши.

Ташкилот ва бошқарув социологияси фанидан:

Ташкилот социологияси социологик назария сифатида. Социал ташкилотнинг объекти ва предмети. Социал ташкилотнинг вазифалари. Социал ташкилотнинг структураси ва асосий соҳалар бўйича йўналишлари. “Ташкилот” тушунчаси бўйича турли социологик мактабларни таърифлари ва қарашлари. Ташкилот социологиясининг тадқиқот методлари: вазиятли-факторли, қиёсий таҳлил, статистик ёндашув. Социал ташкилот ва бошқа фанлар: иқтисод, менежмент, психология, техник фанлар. Ташкилий жараёнлар инсонлар бирлигининг асосий омили сифатида. Инсон ташкилотларининг ҳайвонларни ташкилотларидан асосий фарқлари (қушлар, майда ҳашоратлар уюшмаси мисолида). Табиий ташкилотлар ва уларнинг асосий белгилари. Сунъий ташкилотлар. Сунъий ташкилотларнинг структураси. Сунъий ташкилотларнинг чизмаси.

Прагматизм. Динамик жараёнлар ва ташкиллаштириш усуллари. Прагматизмнинг фалсафий ва социал моҳияти. Таҳлилий фалсафа. Замонавий ташкилий назариялар ва уларга танқидий фалсафа томондан баҳо бериш. Таҳлилий фалсафа. ташкилий назариялар ва уларни юзага келтиришда инструментал воситалар. Ташкилотни фалсафий фундаментал методологияси асосида тасвирлаш ва қайта баҳолаш методлари. Кундалик вербал алоқалар ва уларнинг социал ташкилотда намоён бўлиши. Назарий мулоҳазаларда фойданалиладиган тил, расмий ва норасмий мулоқот.

Социал ташкилот бўйича назариялар тарихи. Ф.Тейлорнинг рационализация назарияси. А.Файолнинг бошқарувга хос административ назарияси. М.Вебер ташкилот назариясининг классик асосчиси сифатида. Э.Мейонинг инсонларнинг ўзаро муносабатлари назарияси. А.Маслоунинг иерархик назарияси. Д.Магрегорнинг бошқарув стиллари назарияси. А.Пригожиннинг бошқарув ечимлари тўғрисидаги назарияси.

Классик назариялар ва ёндашувлар, замонавий назариялар, постмодерн назариялар. Аристотелизм ва нео аристотелизм. жамоатчиликнинг рефлексивлиги тушунчалари, Макинтайрнинг назарияси. “Товар-муассаса” тушунчаси ташкилий назария ва ташкилий этика. Феноменология ва ташкилий назариялар.

Ташкилотлар структуравий тузилишининг асосий белгилари. Социал ташкилот тузилишини аниқлаш: меъёрий ва далилий ижтимоий тузилишлар. Ташкилот структурасининг ижтимоий тузилиши. Ташкилот мақсадлари, уларнинг кўринишлари ва вазифалари. Мақсадлар кўринишлари: мақсадлар - ташкиллаштирилган, мақсадлар - тартиблаштирилган, мақсадлар - вазифалаштирилган, мақсадлар - йўналтирилган, мақсад - тизимлар. Ташкилий технологиялар. Ташкилотлар аъзолари. Ташкилот маданияти. Ташқи қатлам. Ташкилот типологияси

Ижтимоий гуруҳлар социологиянинг асосий тушунчаси сифатида. Ижтимоий гуруҳ тушунчаси. Ижтимоий гуруҳлар ва уларнинг асосий белгилар тўғрисида. Гуруҳларни ташкил топишига таъсир этувчи омиллар: гуруҳ хажми, гуруҳ структураси. Гуруҳ маданияти ва интеграцияси.

Социал институтлар тушунчаси. Ижтимоий институтлар кўринишлари. Ижтимоий институтларни вазифалари. Таълим, медицина, маданий институтларининг ташкил этишининг асосий хусусиятлари.

“Ижтимоий низолар” тушунчаси. Низолар классификацияси: ижтимоий низо, шахслараро ва жамоавий низолар. Иқтисодий низоларни структураси ва динамикаси. Ташкилотлардаги низолар.

“Бошқарув” тушунчаси. Ижтимоий бошқарув ва унинг асосий белгилари. Бошқарувнинг асосий даражалари: юқори қатлам, ўрта қатлам, паст қатлам. Ташкилот структурасининг асоси кўринишлари: чизикли, штабли бошқарув, бошқарувнинг моддий структураси, структурани ташкил қилиш.

Ташкилотларда назорат. Ташкилотларда назорат тушунчасининг моҳияти. Назорат тушунчаси. Назорат кўринишлари: оддий, структуравий, техник, бюрократитик. Гуруҳий нормаларга ижтимоийлашув усули орқали назорат. Ижтимоийлашув жараёнини жорий қилиш босқичлари. Гуруҳий таъсир орқали назорат қилиш. Мажбурлаш орқали назорат: куч ишлатиш, куч ишлатмасдан таъсир қилиш. Коммуникациянинг ташкилотлардаги ўрни. Ташкилотни унумли ташкил қилиш жараёнида коммуникация алоқаларини ташкил қилиш. Коммуникация жараёнинин ташкил қилишда тамойил модели Г.Лассуэлнинг модели, К.Шеннон ва У.Уиверо, В.Шрам модели, тизимлар таҳлили модели. Коммуникация каналлари: вертикал каналлар, горизонтал каналлар, расмий ва норасмий каналлар.

Ҳокимият асосий таъсир этувчи омил сифатида: куч, таъсир ва авторитет. Ҳокимият таъсири усулларининг ўзаро муносабатлари. Ҳокимият ва ижтимоий иерархия. Ҳокимият масаласидаги низолар. яширин ҳокимият классификацияси: анъанавий, легал ва харизматик.

“Бюрократия” тушунчаси. Бюрократиянинг ижтимоий табиати ва вазифалари. Бюрократиянинг тарихий кўринишлари. Бюрократия ҳақида

социологлар. Бюрократиянинг салбий ва ижобий хусусиятлари. Бюрократизм ижтимоий муаммо сифатида. Социал ташкилотда бюрократия назариясининг ўрни.

Персонални бошқариш. Персонални бошқаришнинг мақсади. Персонални бошқаришнинг вазифаси. Ходимларни режалаштириш мақсади ва вазифалари. Персонал билан ишларни бошқариш тизимида ходимларни режалаштиришнинг ўрни. Персоналлар билан ишлашнинг тезкор режаси. Персонални бошқариш тизимида кадрларни жалб қилиш ва танлашнинг ўрни. Иш ўринларини тавсифлаш ва таҳлил қилиш. Таҳлил усуллари. Касбий талабларни аниқлаш ва лавозим йўриқномасини ишлаб чиқиш. Персонални жалб қилишнинг ички ва ташқи манбаалари. Жалб қилиш манбааларининг афзалликлари ва камчиликлари. Номзодларни танлаш. Танлаш усуллари: анкета маълумотларини таҳлил қилиш, суҳбатлашиш, тестдан ўтказиш.

Ижтимоий статистика фанидан

Статистиканинг келиб чиқиши ва тараққиёт босқичлари. Статистика предмети ва вазифалари. Статистика ва ахборот. Маълумотлар ва уларнинг турлари. Ҳисобот ва статистика. Статистик ҳисоб турлари: оператив-техника, бухгалтерия ва статистик. Статистик қонуниятлар ва қонунлар. Статистика қонунлари табиати. Статистика кўрсаткичлари. Тўплам. Тўплам бирлиги, белгиси, вариация ва вариант. Статистика фанининг табақаланиши. Статистика усуллари: классификациялаш, сводкалаш, гуруҳлаш, турли умумлаштирувчи кўрсаткичларни ҳисоблаш ва графикларни тузиш. Жадваллар тузиш.

Статистик кўрсаткич. Статистик кўрсаткичларни аҳамияти ва вазифалари. Статистик кўрсаткичлар тизими. Кўрсаткичларни турлари ва классификациялари. Статистик кўрсаткичларнинг асосий белгилари. Хатолар. Абсолют, нисбий ва ўртача миқдорлар. Кўрсаткичларнинг ўзаро боғлиқлиги. Ҳодиса ва жараёнлар ўртасидаги боғлиқлик. Тушунчаларнинг таркибий қисмларини ажратиш. Иқтисодий статистиканинг асосий макрокўрсаткичлари. Корхоналар фаолиятининг микрокўрсаткичлари. Атроф муҳитни баҳоловчи кўрсаткичлар. Статистик кўрсаткичлар тизимининг ривожланиши.

Статистик маълумотлар тушунчаси ва манбалари. Статистик кузатиш ва унинг босқичлари. Статистик кузатиш турлари, кўринишлари ва шакллари. Маълумотларни тўплаш ва қайта ишлаш усуллари. Статистик кузатишни ташкил этиш. Статистик кузатиш режалари ва қоидалари. Кузатиш объекти, субъекти ва бирлиги. Ценз. Умумий ва танланма кузатиш. Бош ва танланма умумлаштириш. Репрезентативлик. Тўплам бирликларини танлаш қоидалари. Тўпламни шакллантириш усуллари. Танлаш турлари: индивидуал, механик, стратифицированлашган, такрорий ва нотакрорий. Танланма кузатиш хатолари. Танлаш хатоларини аниқлаш. Танланмани етарли миқдорини аниқлаш. Баҳоларни бош тўпламга тақсимлаш.

Классификациялаш ва гуруҳлаш. Мажмуалаш. Мажмуалаш босқичлари. Ҳисобот материалларини гуруҳлашни хусусиятлари ва махсус

ташқил этилган кузатиш. Классификатор. Статистикадаги асосий классификациялашлар. Объектларни аниқ синфларга бўлиш. Номенклатура. Гуруҳлашларни асосий турлари. Гуруҳлашнинг белгилари. Гуруҳлашнинг белгиларини танлаш. Гуруҳлар миқдорини аниқлаш. Гуруҳлаш ораликлари. Атрибут ва миқдорий белгилар бўйича гуруҳлаш. Қайта гуруҳлаш. Гуруҳлаш турлари: типология, тузилмавий ва аналитик. Мухим иқтисодий гуруҳлаш ва классификациялашлар. Худудий ва тармоқ гуруҳлашлари. Таксимлаш қаторлари ва турлари. Таксимлаш қаторларини график тасвирлаш. Статистик ходисаларни график усулида ўрганиш. График турлари ва элементлари. График тузиш усуллари ва ундан фойдаланиш. Жадваллар ва жадвал тузиш қоидалари. Жадвалда эга ва кесимни аниқлаш. Жадвал тузиш тамойиллари.

Индекс тушунчаси. Индекс моҳияти. Индекслаштирилаётган миқдорлар. Индекслар вазни. Жорий ва базис миқдорлари. Индивидуал ва йиғма индекслар. Натижавий ва омилли кўрсаткичлар. Индекслаштирилаётган миқдорларни ўлчаш муаммолари. Агрегат индекслар. Ўртача индекслар: тортилган, ўртача гармоник на ўртача индекслар: доимий ва ўзгарувчан вазни борлиқлиғи. Таркибий силжишлар индекси. Худудий индекслар: вазни танлаш муаммоси ва индексларни ҳисоблаш мисоллари: ўртача оддий, ўртача геометрик. Занжирли индексларнинг ўзаро боғлиқлиғи. Таркибий силжишлар индекси. Худудий индекслар: вазни танлаш муаммоси ва индексни ҳисоблаш мисоллари. Ўртача миқдорлар кўрсаткичлар. Ўртача моҳияти ва аҳамияти. Ўртача ва нисбий миқдорлар усули. Умумий ва хусусий ўртачалар. Уртачалар ўртасидаги боғлиқлик. Ўртача миқдорларнинг камчиликлари. Статистикада ўртача миқдорларнинг асосий турлари ва шакллари. Ўртача арифметик ва уни хусусиятлари. Ўртача гармоник, ўртача геометрик ва бошқа ўртача миқдорлар. Ўртача шаклларни танлаш. Ўртача миқдорларни танлаш тамойиллари. Мода ва медиана. Вариация. Ижтимоий—иқтисодий жараёнлар белгиларининг вариацияси сабаблари. Вариацион қатор (вариация турлари). Вариацион қаторлар характеристикаси: вариацион кенглик, ўртача мутлоқ тафовут, дисперсия, ўртача квадратик тафовут. Вариация коэффиценти. Дисперсия турлари. Вариацион қаторларда ўртача миқдорни ҳисоблаш усуллари.

Динамик қаторлар тушунчаси ва турлари. Маълумотларни таққосланиши ва маълумотларни таққослаш шаклига келтириш усуллари. Динамик қаторларни тузишнинг асосий қоидалари. Динамик қаторларнинг статистик кўрсаткичлари. Қаторларнинг ўртача даражаси. Мутлақ нисбатан ўсиш. Ўсиш суръатлари. Нисбатан ўсиш суръатлари. 1% нисбатан ўсишнинг мутлақ аҳамияти. Ўртача йиллик ўсиш ва нисбатан ўсиш суръатлари. Статистикада динамик қаторларни таҳлил қилиш усуллари. Динамик қаторларни қайта ишлашнинг таҳлилий усуллари. Барқарорлик ва тебраниш. Динамик қаторда трендлар. Тренд турлари. Қаторда трендни текшириш: оралик, тебранувчан ва серияли усул, Кокс ва Стюарт мезонларидан фойдаланиш. Текислаш. Ораликларни йириклаштириш. Сирғалувчи ўртачалар. Аналитик текислаш. Мавсумий тебранишлар таҳлили. Мавсумий

тебраниш тўлқинларини ўлчаш усуллари. Динамик қаторларнинг ўзаро боғлиқлигини таҳлил қилиш. Автокорреляция ва уни йўқотиш.

Ҳодисалар ва статистик кўрсаткичлар ўртасидаги алоқалар. алоқаларни турлари ва шакллари. Ҳодисалар ўртасидаги боғланишлар турлари ва шакллари. Алоқаларни статистик ўрганиш вазифалари. Сифатли таҳлил аҳамияти. Ўзаро алоқаларни ўрганиш усуллари: корреляцион таҳлил, баланс усули. Корреляция турлари. Жуфт ва кўп сонли корреляция. Регрессион таҳлил. Жуфт ва кўп сонли регрессия. Эластиклик коэффицентлари. Параметрик ва нопараметрик алоқаларни ўрганиш усуллари. Корреляцион-регрессион таҳлил натижаларини баҳолаш.

Аҳоли статистик тадқиқот объекти сифатида. Аҳолини характерловчи маълумотлар. Аҳоли таркиби, сони ва жойлашувини аниқлаш усуллари. Худудлар бўйича аҳоли сони, таркиби ва жойлашуви. Доимий ва мавжуд аҳоли категорияси. Демографик жараёнлар. Аҳоли ҳаракати: табиий ва механик. Туғилиш, ўлиш ва табиий ўсиш кўрсаткичлари. Аҳоли миграциясини ўрганиш. Миграция турлари. Аҳолининг келажақдаги сонини ҳисоблаш. Аҳоли ҳаракати истиқболлари, уни таркиби ва жойлашувининг ўзгариши.

Ижтимоий сиёсат фанидан:

Ижтимоий сиёсат-ижтимоий назария ва амалиёт сифатида, унинг кўринишлари. Ижтимоий меҳнат фаолияти-ижтимоий сиёсат асоси сифатида, унинг таркибий қисмлари ва элементлари. Ижтимоий сиёсат ва иқтисоднинг ўзаро алоқадорлиги ва ўзаро боғлиқлиги. Бозор муносабатларига асосланган ижтимоий-иқтисодиёт, унинг энг муҳим жиҳатлари. Ижтимоий сиёсат, унинг мазмуни (объектлари ва мақсадлари). функциялари, асосий вазифалари. Ижтимоий сиёсатни амалга оширишнинг асосий соҳалари. Жамиятнинг ижтимоий таркиби.

Иқтисодий тизим трансформацияси ва унинг ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш усуллари ва йўллари танлашга таъсири. Ижтимоий мобиллик тушунчаси. Ижтимоий сиёсатнинг фан сифатида предмети борасидаги баҳслар. Ижтимоий сиёсат объекти ва субъекти. Ижтимоий сиёсатни амалга ошириш даражалари. Давлат ижтимоий сиёсат ва унинг ҳозирги босқичда ўзига хослиги. Ижтимоий ҳуқуқ, унинг асосий функциялари. Давлат ва давлатчиликнинг ижтимоий сиёсатни амалга оширишдаги роли. Давлатнинг ижтимоий сиёсат соҳасидаги конституцион бурчлари. Давлатларнинг ижтимоий ривожланиш соҳасидаги халқаро мажбуриятлари. Ўзбекистондаги ижтимоий сиёсатнинг ўзига хослиги.

Ижтимоий субъект-институтларни шакллантириши-объектив зарурат эканлиги. Бирламчи ва иккиламчи ижтимоий субъектлар ва реал ижтимоий субъект-институтлар. Ижтимоий субъект-институтлар турлари: аҳолини ўз-ўзини ташкил этишнинг давлат ва нодавлат шакллари. Тоталитар демократик ва ўтиш даври жамиятларида ижтимоий субъект-институтларнинг роли ва ўрни. Ижтимоий сиёсатнинг асосий нодавлат ижтимоий субъект-

институтлари: касаба уюшмалари ва партиялар. Касаба уюшмаларининг роли ва ўрни. Замонавий ижтимоий ҳаракатлар, уларнинг анъанавий иштирок шаклларида фарқи. Ижтимоий ташкилотлар фаолиятида ижтимоий чекланган қатламлар вакиллариининг роли.

Камбағаллик тушунчаси, абсолют ва нисбий камбағаллик. Ижтимоий сиёсатда камбағаллик муаммолари. Совет даври ва ҳозирги даврда камбағаллик. Дунё тажрибасида камбағалликни баҳолаш усуллари. Камбағалликни ҳаракатчан ва турғун шакллари. Дунёда камбағаллик билан курашиш усуллари. Ўзбекистонда камбағаллик билан курашишнинг эҳтимолдаги режалари. “Камбағалларга ёрдам” ва “камбағаллик билан кураш” категориялари, уларнинг фарқи. Камбағаллик билан курашишга оид ҳукумат стратегиялари.

Ижтимоий сиёсат-давлат бошқарувининг муҳим таркибий қисми. Ижтимоий сиёсатда қўлланадиган ижтимоий башорат, ижтимоий лойиҳалаш, ижтимоий режалаштириш в.х технологиялар моҳияти. Ҳозирда амалга оширилаётган давлат ижтимоий сиёсати ва уни амалга оширишнинг қабул қилинадиган тур усуллари. Узоқ муддатли ижтимоий дастурининг етакчи роли. Ижтимоий дастур тушунчаси ва уларнинг амалиётда мавжудлиги. Стратегик режалаштириш ва унинг босқичлари. Мақсадли бошқарув – ижтимоий сиёсатни амалга оширишнинг муҳим воситаси. Барча дарсларда қарорлар бажарилишини назорат этиш, ижтимоий экспертиза зарурлиги.

Бандлик моҳияти. Бандликнинг меҳнатдан фарқи. Бандлик самарадорлиги тушунчаси. Ишсизлик, унинг таърифи. Ишсизлик сабаблари. Ишсизлик турлари: функционал, таркибий, даврий яширин. Кимни ишсизлар қаторига киритилади, ишсизлик кўламини ҳисоблашнинг қандай усуллари бор. Ишсизликнинг иқтисодий учун оқибатлари: миллий ва индивидуал даражада. Ишсизлик иқтисодийнинг узлуксиз ва нормал амал қилишининг муҳим шартларидан бири сифатида. Ишсизликнинг ижтимоий оқибатлари. Турли ёшдаги одамлар ичидаги вазият. Ишсизликни қисқартиришнинг икки бош йўналиши. Ўзбекистонда ишсизлик билан кураш амалиёт.

Меҳнат бозори тушунчаси, унинг ўзига хослиги, бошқа бозор турларидан фарқи. Меҳнат бозорига оид икки концепция. Меҳнат бозори инфраструктураси, унга қўйилган талаблар. Меҳнат соҳасида воситачилик инфраструктураси.

Ривожланган давлатларидаги ишсизлик ва Ўзбекистондаги аҳвол. Бу аҳволнинг ўзбекистонликлар томонидан идрок этилиши. Ўзбекистондаги ишсизликнинг Ўзбекистондаги ишсизликдан принципаал фарқи. Муаммони ҳал қилишнинг эҳтимолли режалари. Ишсизлик коэффиценти ва уни ҳисоблаш усуллари.

Иқтисодий ва меҳнат социологияси фанидан:

Иқтисодий социология фанининг ривожланиши. Иқтисодий социологиянинг илмий йўналиш сифатида шаклланишининг асосий босқичлари. Иқтисодий социологиянинг классик босқичи. Иқтисодга хилма

хил методологик ёндошувлар. Ғарб иқтисодчи ва социологларининг иқтисодий ёндашувлари. Ўрта осий мутафаккирларининг иқтисодий ғоялари. Иқтисодий социологиянинг структуравий функционал йўналиши. Янги иқтисодий социология босқичи. Иқтисодий социология - социал муаммоларни ўрганишда илмий йўналиш

Иқтисодий социологиянинг вазифалари. Жамиятни иқтисодий ва социал жараёнлари: моҳияти ва алоқаси. Ижтимоий ва иқтисодий жараёнларнинг муносабати - иқтисодий социологиянинг объекти. Социал жараён ва социал муносабатлар тушунчаси. Социал жараён - ишлаб чиқаришда, истеъмол, алмашув ва тақсимлашдаги тенгсизлик муносабатлар соҳаси. Иқтисод таракқиёти - социал жараён сифатида. Иқтисодда инсон омили, унинг аҳамияти ва социал-иқтисодий жараёнларга таъсири. Иқтисоднинг социал механизмлари - иқтисодий социология предметининг “ядриси”. Ижтимоий-иқтисодий қонунлар ва категориялар.

Ижтимоий бозор иқтисодиётининг Германия модели. Ижтимоий иқтисодиётнинг Америка модели. Ижтимоий йўналтирилган иқтисодиётнинг Швеция модели. Жанубий Корея модели. Япония ва Франция моделлари. Хитой модели. Ижтимоий иқтисодиётнинг Россия модели. Ўзбекистонда ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётининг шаклланиши.

Ижтимоий-иқтисодий тизимнинг моҳияти ва белгилари. Иқтисодиётнинг ижтимоий-иқтисодий тизими. Иқтисодий тизимда инсоннинг ўрни. Иқтисодий-ижтимоий тизимда инсон омили: шаклланиши, амал қилиши ва фаоллашуви. Ижтимоий-иқтисодий тизимда ишлаб чиқаришни инсонпарварлаштириш.

Иқтисодий маданият тушунчаси ва унинг хусусиятлари. Иқтисодий маданиятнинг тузилиши ва функциялари. Ташкилий ва корпоратив маданият. Иқтисодий хулқ-атвор тушунчаси ва турлари. Иқтисодий хулқ-атворга социологик ёндошув. А.Смит ва П.Хейнининг иқтисодий хулқ-атвор ҳақида қарашлари. Иқтисодий хулқ-атворни асослашнинг механизмлари. Иқтисодий маданият иқтисодий хулқ-атворнинг регулятори сифатида.

Ижтимоий-иқтисодий эҳтиёжлар ва уларнинг таркиби. Эҳтиёжларнинг чексизлиги. Эҳтиёжларни юксалиб бориши қонуни. Ресурслар чекланганлиги ва эҳтиёжларни қондириш муаммолари. Ишлаб чиқариш имконияти. Иқтисодиётнинг бош муаммоси.

Уй хўжалиги ташкилот сифатида. Уй хўжалиги фаолият кўрсатишида мутаассибликнинг роли. Уй хўжалигининг шакллари. Бозор иқтисодиётида уй хўжалиги. Ўтиш иқтисодиётида уй хўжалиги. Буйруқбозлик иқтисодиётида уй хўжалиги.

Тадбиркорлик фаолият сифатида. Тадбиркорликнинг моҳияти, белгилари ва

принциплари. Тадбиркорлик тизими. Бозор иқтисодиётида тадбиркорлик фаолиятининг асосий шакллари. Тадбиркорнинг ишга доир сифатлари. Тадбиркор фаолиятининг мотивлари. Тадбиркорликнинг тарихий ва социал илдизлари. Тадбиркорлар гуруҳларининг социал позициялари ва структуравий ёндошуви. Ошкора ва яширин тадбиркорлик. Давлатнинг

кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш сиёсатини қўллаб-қувватлаши ва ҳимоя қилиши.

Туризм тушунчаси ва уни иқтисодиётдаги ўрни. Туристтик бизнес тушунчаси ва унинг мамлакат иқтисодиётидаги аҳамияти. Миллий туризм ривожланишининг иқтисодий таҳлили. Иқтисодиётда туризм ва сервис хизматининг имкониятлари. Ўзбекистонда туризм соҳасида тадбиркорликни ривожлантиришнинг турли босқичларида бошқарув. Ўзбекистонда туризм соҳасида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш истиқболлари масалалари. Туризм ташкилотларида молиявий ресурсларнинг моҳияти ҳамда уларнинг шаклланиши. Ўзбекистонда туризм соҳасини бошқариш тизимининг хусусиятлари.

Пул ва унинг вазифалари. Пулнинг моҳияти, функциялари ва турлари. Пул тизими ва унинг элементлари. Пул назариялари. Монетизация коэффициенти. Пул ислохотлари. Пул муомаласи қонуни. Пул ислохотлари. Ҳозиргизамон пулининг табиати. Инфляциянинг моҳияти, сабаблари, турлари ва ижтимоий-иқтисодий оқибатлари. Пулнинг қадрини мустаҳкамлашга қаратилган чора-тадбирлар. Нархнинг иқтисодий мазмуни, вазифалари, турлари. Ўзбекистонда нархларни эркинлаштириш.

“Социологик маълумотларни қайта ишлаш ва таҳлил қилиш усуллари” фанидан

Тадқиқотнинг турли босқичларида дастурий таъминотнинг турли шакллари қўллаш: матнли муҳаррирлар, электрон кутубхоналар, маълумотлар базаси. Электрон жадваллар, махсус дастурий таъминот. Интернет. Дастурий таъминотни танлаш меъзонлари: маълумотлар спецификаси, таҳлилнинг керакли процедураларни мавжудлиги, молиявий имкониятлар ёки имкониятга эга бўлиш, маълумотларни мос келиши.

Асосий қоидалар. Ячейка. Ускуналар панели. Ускуналар панелини созлаш. Маълумотларни киритиш ва таҳрир қилиш. Маълумотларни шакллантириш. Маълумотларни тақдим этиш услуги. Маълумотлар қаторлари. Формула тушунчаси. Функция тушунчаси. Функциялар устаси. Формулаларни кўчириш ва кўпайтириш. Диаграммалар ва графиклар. Маълумотлар захираси. Маълумотлар захирасини тартиблаш. Рўйхатдаги маълумотларни филтрлаш. Excel ойналари. Функционал клавишлар.

Маълумотларни киритиш. Ўзгарувчиларни тузиш шакллари ва усуллари. Excel да тасвирий статистика. Чегараланган ва чегараланмаган ўзгарувчиларни қайта ишлашнинг хусусиятлари. Статистик ўзаро боғлиқлар таҳлили: икки ўлчовли тақсимлаш, гуруҳларни тасвирлаш. Маълумотларни график тасвирлаш – графиклар.

Da system га кириш. Da system дастур таъминоти ҳақида. Da system нинг имкониятлари ва функциялари. Маълумотларга эга файллар, Интерфейс, режимлар, стандарт усуллар сеансини бошлаш ва тугатиш. Ўзгарувчилар луғати. Бирламчи луғат яратиш ва уни тузатиш. Маълумотларни қўлда киритиш ва уларни туғирлаш. Тақсимлаш жадваллари ва графиклари. Маълумотлар таҳлили. Иккиламчи ўзгарувчилар. Қоидалар

(детерминациялар) таҳлили бўйича бошланғич маълумотлар. Вазифалар кўйиш ва ечиш усуллари. Маълумотлар таҳлили. Қоидалар (детерминациялар) жадваллари. Контекст. Маълумотлар ва луғатлар экспорти-импорти. Маълумотларни киритиш. Тақсимлаш жадваллари. Тақсимлаш жадвалларида катаклар мазмуни. Қоидалар (детерминациялар) жадваллари. Қоидалар (детерминациялар) таҳлилининг асосий тушунчалари. Икккиламчи ўзгарувчилар. Контекст. Формулалар тили. Натижаларни муҳаррирлаш (ҳисобот) файлига ўтказиш ва нашр (печать) қилиш. Сервис. Маълумотлар ва луғатларни айирбошлаш.

Бирламчи маълумотлар базасини яратиш. Ўзгарувчилар турлари. Ўзгарувчиларни ҳар хил турларини ташкил этиш. Да system да маълумотларни танлаш ва қайта ташкил қилиш: маълумотларни қайта кодлаштириш, ўзгарувчилар устидан ҳисоб-китоблар, ҳолатларни танлаш, ҳолатларни ўлчаш. Ярим вариантли ўзгарувчилар билан ишлаш.

Да system да тасвирий статистика. Да system да бир ўлчовли тақсимлашларни тузиш. Статистик ўзаро боғлиқликлар таҳлили. Да system да икки ўлчовли тақсимлашларни тузиш.

Да system да регрессион таҳлил. Да system да кўп ўлчовли таҳлил. Ўзгарувчилар классификацияси. Ҳолатлар классификацияси.

SPSS дастурини ишга тушириш, иш параметрларини ўрнатиш. Маълумотлар файлларини очиш. Таҳлил жараёнларини ишга тушириш. Ускуналар панели. Маълумотларни таҳрир қилиш ойнаси. Таҳлил жараёнларини ишга тушириш. Чиқариш ойнаси. Чиқариш элементларини кўчириш. Чиқариш элементларини ўчириш. Чиқариш элементларини сошлаш. SPSS кўрсатмалари тизими. SPSS қўлланмаси. Интерактив кўрсатмалар. Контекстли кўрсатмалар. Статистика бўйича репетитор. Таҳлил намуналари. SPSSда ишни якунлаш.

Ўлчов шкалалари ва маълумот турлари. Таҳлил учун маълумот манбалари. Маълумотларни ташкил этиш хусусиятлари. Статистик таҳлил режаси. Қайд этиш учун саволлар. Маълумотларни кодлаштириш усуллари. Маълумотларни киритиш усуллари. Электрон жадваллардан маълумотларни киритиш. Ўзгарувчиларнинг хусусиятлари. Ўлчов шкаласи турини ўзгартириш. Ўзгарувчиларни белгилаш. Қийматларни белгилаш. Тушириб қолдирилган қийматларни аниқлаш. Ўзгарувчиларнинг бошқа хусусиятлари. Ўзгарувчиларнинг хусусиятларини кўчириш ва жойлаштириш.

Бирламчи маълумотлар базасини яратиш. Ўзгарувчилар турлари. Ўзгарувчиларни ҳар хил турларини ташкил этиш. SPSS да маълумотларни танлаш ва қайта ташкил қилиш: маълумотларни қайта кодлаштириш, ўзгарувчилар устидан ҳисоб-китоблар, ҳолатларни танлаш, ҳолатларни ўлчаш. Ярим вариантли ўзгарувчилар билан ишлаш.

SPSS да тасвирий статистика. SPSS да бир ўлчовли тақсимлашларни тузиш. Статистик ўзаро боғлиқликлар таҳлили. SPSS да икки ўлчовли тақсимлашларни тузиш. SPSS да регрессион таҳлил. SPSS да кўп ўлчовли таҳлил. Ўзгарувчилар классификацияси. Ҳолатлар классификацияси.

Боғлиқлик турларининг таснифи. Тақсимланиш диаграммалари. Пирсон корреляция коэффиценти. Жуфт корреляцияларни амалга ошириш. Ранг корреляция коэффицентлари. Қисмий корреляция коэффицентлари. Қисмий корреляцияларни ҳисоблаш жараёни. Боғлиқликнинг аҳамиятлилик даражаси

«Дин социологияси»фанидан

Дин тушунчаси ва унинг ижтимоий мазмуни. Дин ижтимоий ҳаётнинг энг кўхна элементи. Кишилиқ жамияти тарихида дин ва диний эътиқод аҳамияти. Жаҳон динлари; христианлик, ислом ва буддизм ҳамда уларнинг эволюциси. Дин социологияси махсус курсининг объекти ва предмети. Диннинг социал функциялари.

Дин социологияси шаклланишининг шарт-шароитлари. Француз маърифатчиларининг динни жамиятдаги ўрни масаласига муносабатлари. Ж.Локкнинг динни давлатдан ажратиш ғоялари. К.Маркс томонидан динни радикал танқид қилиниши ва унинг салбий оқибатлари. Дин социологиясининг ривожланиш босқичлари.

Дин ва жамият интеграцияси. Дин ва социал ўзгаришлар. Дин ва социал бирдамлик. Э. Дюркгейм томонидан дин ва социал бирдамлик ўзаро алоқаларини тадқиқ этилиши. Диннинг структур-функционал таҳлили. Дин ва социал конфликтлар.

Дин ҳақидаги фанларнинг методологик асослари. Дин социологиясини дин ҳақидаги бошқа фанлар билан муносабати.

Дин социологиясининг методлари. Дин ва диний эътиқод муаммолари социологик тадқиқотининг дастурини тузиш хусусиятлари. Сўров, кузатув, хужжатлар таҳлили ва социал эксперимент методларининг дин билан боғлиқ бўлган ижтимоий жараёнларни тадқиқ этишдаги аҳамияти.

Дин энг кўхна социал институт институт сифатида. Дин ва иқтисод. Тадбиркорлик фаолияти ривожига диний кадриятлар таъсири. Диний ташкилотлар ва давлат бошқарув органларининг ўзаро ҳамкорлиги. Дин ва сиёсат. Дин арконларидан ғараз сиёсий мақсадларда фойдаланиш оқибатлари. Дин ва оила ҳамда никоҳ институтлари ҳамкорлиги.

Фан тарихида социал стратификация муаммоси таҳлили. Дин ва ижтимоий нотенглик. Дин ва синфий жамият. Синфий стратификацион жараёнларнинг диний эътиқоднинг ривожига салбий таъсири. Ижтимоий статус ва диний эътиқод. Ёпиқ стратификацион тизимлар ва дин. Дин ва каставий тизим.

Менталитет категорияси ва унинг структураси. Диний тарихий-маданий мероснинг миллий менталитет шаклланишига таъсири. Шарқ ва Ғарб менталитетида динийлик хусусиятлари: ўхшашликлар ва фарқлар. Миллий менталитет структурасида диний эътиқод мазмуни. Миллий менталитетга асосланган ижтимоий тараққиёт моделининг диний компоненти

Секуляризация назарияси. Секуляризация ва «диний тикланиш». Ижтимоий ҳаётда динийлик ва дунёвийлик муносабатлари. Ижтимоий ҳаётда

секуляризация жараёни хусусиятлари ва аҳамиятлари. Замонавий Ўзбекистонда секуляризация жараёнларининг ўзига хослиги.

Дин ва демократик жараёнлар. Миллий муносабатлар ва диний эътиқод муносабатлари. Жамият ижтимоий-сиёсий барқарорлигини таъминлашда диний ташкилотлар ва диний кадриятлар таъсири. Диний ритуаллар социал бирдамлик омиллари сифатида. Давлатнинг ижтимоий ҳимоя тизими ва диний кадриятлар ўзаро ҳамкорлиги.

Социал геронтология фанидан

Геронтологик назарияларнинг ривожланиши: классик назариялардан замонавий назарияларга қараб шаклланиш роли. 1960-1970 йилларда геронтологик ёндашувлар. Кексаликнинг социал назариялари. Активлик назарияси Хавингхурст (1963). Демографик трансляция. Кексаликда индивидуал хулк-атвори ифодаловчи назариялар. Кексаликни сифатий методлар орқали ўрганиш. Геронтологик тадқиқотларда миқдорий ва аралаш методлари. Геронтологик муоммоларга бағишланган панел тадқиқотлар. Иккиламчи таҳлил.

Социологияда кексалик тушунчаси. Кексалик социологияси. Кексалик муаммоларининг ўрганишнинг тарихий ривожланиши. Инсон ҳаёти ва социал структуранинг динамикаси. Ҳаёт циклида кексалик. Жамиятларнинг социал қариши. Кексаликни социологик ўлчаш. Геронтологиянинг тараққиёт босқичлари. Ageism тушунчаси.

Инсон кексайиш жараёнини ўрганиш. Турли давлатларда кексалик ҳолати. Кексаларга хос булган хусусиятлар. Кексалар ва бошқаларнинг узаро муносабатлари. Атроф муҳит геронтологияси. Кексалар ва социал нормалар. Ёшга оид социал нормалар. Кексалар ва уларнинг ижтимоий роллари; Кексалар ва таъминот. Аҳоли пирамидаси ва кексаликнинг демографик жиҳатлари.

Геронтопсихология тушунчаси. Геронтопсихология — кексаликнинг инсон миясига ва шахсиятига таъсири. Геронтопсихологик назариялар ва ёндашувлар. Миянинг когнитив функцияларининг ўзгариши. Дементиа. Аҳолининг қариши социал куч сифатида. Геронтологияни психологик ўрганиш соҳаси. Патологик кексайиш ва нормал кексайиш.

Кексаликнинг социал истиқболлари. Макро ва микро истиқболлар. Ижобий ва салбий стереотиплар. Кексаликнинг эффектлари. Ёшга оид жинсий хулк атвор. Гуруҳий эффект. Даврий эффект. Кексалик ва яратувчанлик.

Биогеронтология тушунчаси. Биогеронтологиянинг марказий назариялари ва концепциялари. Биогеронтология тушунчаси. Саломатлик, Кексаликда саломатлик муаммоси. Биогеронтологияга позитив ёндашувлар. Когнитив саломатлик.

Геронтологиянинг физиосоциал назариялари. Нерв системасидаги физиологик ўзгаришлар. Кексаларни ўқитиш. Дементиа ва дилирум.

Жамоатчилик фикри социологияси фанидан

Жамоатчилик фикри ва социология. Жамоатчилик фикри социологияси фан сифатида. XX асрнинг 2-ярмида жамоатчилик фикри социологиясининг ривожланиши.

Жамоатчилик фикри социологиясининг мақсад ва вазифалари. Жамоатчилик фикри социологиясининг объекти. Жамоатчилик фикрини ўрганишнинг ижтимоий аҳамияти. Жамоатчилик фикри социологиясининг долзарб масалалари. Жамоатчилик фикри социологияси предмети таҳлили. Жамоатчилик фикри социологиясининг бошқа ижтимоий фанлар билан алоқадорлиги. Ҳозирги кунда жамоатчилик фикри социологиясининг назария ва амалиётнинг умумий таснифи.

Антик даврда жамоатчилик фикри феномени. Ўрта асрларда жамоатчилик фикри тўғрисидаги қарашлар. Англияда XII асрда Ж.Солсбери томонидан “жамоатчилик фикри” тушунчасининг илк маротаба қўлланилиши. XVII-XIX жамоатчилик фикри тушунчасининг оммавийлашуви. Янги давр жамоатчилик фикри роли ва моҳияти ҳақида. Гегель жамоатчилик фикри ҳақида. Жамоатчилик фикри тушунчасининг социологик моҳияти. Мумтоз назариялар. Социал-психологик йўналиш назариялари. Ҳуқуқий йўналиш назариялари. Жамоатчилик фикрининг замонавий назариялари.

Жамоатчилик фикри мазмун-моҳияти. Жамоатчилик фикрини таърифлашда ёндашувлар хилма-хиллиги. Оломон, жамоатчилик ва омма. Фикр, муносабат, ифода, ўй тушунчаларининг қиёсий таҳлили. Жамоатчилик фикри оммавий онгнинг элементи сифатида. Жамоатчилик фикрининг бошқа ижтимоий онг шакллари билан алоқадорлиги.

Жамоатчилик фикри структураси. Жамоатчилик фикрининг моҳияти – баҳоловчи, аналитик ва конструктив нуқтаи-назарлар. Жамоатчилик фикрининг белгиси – позитив ва негатив фикрлар. Жамоатчилик қизиқиши, уни кўп томонлама талқин этиш.

Жамоатчилик фикри объекти ва субъекти. Жамоатчилик фикри объекти мезонлари. Жамоатчилик фикри субъекти – социал жамоалар. Жамоатчилик фикри структураси: монистик, бирфикрлик, фикрларнинг турли-туманлиги, уларни белгиловчи омиллар. Жамоатчилик кайфияти социал психологик ҳодиса сифатида. Ижтимоий онг кишиларнинг дунё билан ва ўз-ўзи билан муносабатларининг маънавий воситалар тизими сифатида. Жамоатчилик фикрини ўрганишда ёндашувлар хилма-хиллиги.

Жамоатчилик фикри социал ҳодиса сифатида. Жамоатчилик фикрининг ўзига хос хусусиятлари. Жамоатчилик фикри белгилари. Жамоатчилик фикрига ёндашувларнинг хилма-хиллиги. Жамоатчилик фикри шаклланишининг ўзига хослиги ва шарт-шароитлари. Жамоатчилик фикри шаклланишида стихияли, мақсадга қаратилган жараёнлар. Жамоатчилик фикри шаклланишининг объектив шарт-шароитлари ва заминлари. Субъектив омил. Жамоатчилик фикри шаклланишининг механизмлари ва босқичлари. Жамоатчилик фикри шаклланишининг идеологик кучи. Оммавий онг. Миш-мишлар. Мода ва жамоатчилик фикри.

АҚШда сайлов кампаниялари даврида жамоатчилик фикрини ўрганишнинг йўлга қўйилиши. XX аср бошларида газета ва журналларнинг мунтазам тарзда жамоатчилик фикри сўровларини ўтказиши. Маркетинг тадқиқотларининг авж олиши. Э.Роуперт ва Америка жамоатчилик фикри институти (Ж.Гэлланинг 2 йиллик тажрибаси асосида) ташкил топиши. “Гэлланинг интернешнл” халқаро тадқиқотлар институтининг шаклланиши. Чикаго университети қошида ташкил топган АҚШ жамоатчилик фикри сўровлари миллий маркази (NORC). Л.Харрис жамоатчилик фикрини ўрганиш фирмаси. Д.Янкеловичнинг ноtijорат жамоатчилик фикрини ўрганиш хизмати.

Германияда Э.Ноэль ва Э.Нойманлар томонидан ташкил этилган Демоскопия институти. Францияда илк жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази (Зондаж). Буюк Британия ва Японияда жамоатчилик фикри сўровлари хизматларининг ўзига хос жиҳатлари.

Умумроссия жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази (ВЦИОМ). “Жамоатчилик фикри” жамғармаси. Россия жамоатчилик фикри ва бозор тадқиқотлари мустақил институти (РОМИР).

Ўзбекистонда “Ижтимоий фикр” жамоатчилик фикрини ўрганиш марказининг фаолияти. “Ижтимоий фикр” марказининг илмий тадқиқот ишлари, комплекс ва мақсадли социологик тадқиқотлари. Ўзбекистонда жамоатчилик фикрини ўрганиш механизмлари ва социологик тадқиқотлар таснифи. Социологик фан воситаларини қўллайдиган нодавлат ташкилотларнинг иш фаолияти. “Ижтимоий” фикр журналининг мазмуни ва моҳияти. Ўзбекистонликнинг социал қиёфаси.

Жамоатчилик фикрини социал институт сифатида намоён қилувчи белгилар. Жамоатчилик фикрининг асосий ва иккинчи даражали функциялари. уларнинг ўзаро алоқадорлиги. Жамоатчилик фикри функцияларининг социал институтларнинг таъсирлашуви даражасига кўра турлари: экспрессив-назорат, консултатив, директив. Жамоатчилик фикрининг мазмун-моҳиятига кўра турлари: баҳолаш, таҳлилий ва конструктив, регулятив. Жамоатчилик фикрининг ахборотлаш функцияси. Жамоатчилик фикрининг ифодаланиш шаклига кўра турлари: позитив (ижобий) ва негатив (салбий). Жамоатчилик фикрини ўрганишга методологик ёндашувлар.

Шаҳар ва қишлоқ социологияси фанидан

Шаҳар ижтимоий муносабатлар феномени сифатида. Социологик ракурсда шаҳар жараёнларини тадқиқ этиш ва таҳлилга тизимли ёндашув. Фанлар тизимида шаҳарларни ўрганиш. Шаҳар ва архитектура антропологияси. Шаҳар аҳолиси ва унинг социал қиёфаси. Социологияда шаҳар тасвири: *шаҳар-бозор; шаҳар-чангалзор (жунгли); шаҳар-организм; шаҳар-машина*. Ўзбекистон шаҳарлари

Шаҳар социологияси социологик фанларнинг қисми сифатида. Инсон ва макон. Шаҳарнинг хил-хиллиги. Шаҳар ва шаҳарликлар. “Шаҳар” тушунчаси. Шаҳарларнинг турлари. Шаҳар тадқиқотларининг шаклланиши.

Георг Зиммель ва Маркс Вебер шаҳар ҳақида. XIX аср ва XX аср бошларида урбанизация ва интеллектуаллар реакцияси. Шаҳар шаклланиши манбалари. Фанлар тизимида шаҳарга оид мунозаралар. Шаҳарларни ўрганишда тарихийлик, синергетик (ўз-ўзидан ташкил топиш), антропологизм, тизимли парадигмалар.

Шаҳар онг конструкциясининг маҳсули сифатида. Шаҳар феноменологиясининг таркибий қисмлари: а) шаҳарларга муносабат; б) шаҳар қиёфаси. Шаҳарни семиотик ўлчови. Антропологик архитектура. Шаҳарлар белги (символ) сифатида ва шаҳар белгилари. Шаҳар ландшафти сиёсий ирода белгиси сифатида. Шаҳар дискурси морфологияси – граффит, реклама, плакат, банер ва б. Шаҳарсозлик ва шаҳар маконини тасаввур этиш.

Шаҳар социологиясининг вужудга келиши. М.Вебер шаҳар тушунчаси ва категориялари тўғрисида. Э.Дюркгейм меҳнатнинг ижтимоий тақсимотини шаҳар тараққиётига таъсири тўғрисида. Ф.Теннис “ҳамжамият”лар ва “ассоциация”лар ҳақида. А.Грамшининг “Шаҳарларнинг тарихий роли” тўғрисидаги қарашлари. Шаҳар маконининг шаклланишида коммуникацияларнинг аҳамияти. Ахборотлар маконида шаҳарларнинг ўрни. Ўзгарувчан доминант тизимда аскриптив ва дескриптив мақом ва роллар.

Маргиналлик тушунчаси. Маргиналликнинг назарий жиҳатлари. Социомаданий маргиналлик муаммолари. Шаҳар ҳаётидаги сиёсий вакуум натижасида ҳокимият ва назоратнинг тақсимланиш жараёнлари. Уюшган жиноятчилик ва *коррупция* шаҳар ҳаёти ва ҳудудини назорат қилиш шакли сифатида. Шаҳар ҳаётида “пойтахтлик” ва “ташқаридан келган”лар муносабатларидаги муаммолар. Шаҳар ҳаётида “муҳит маргиналлиги”нинг тавсифи. “Урбанизация” тушунчасига таъриф ва ёндашувлар. Урбанизация – географик, демографик, сиёсий ва маданий феномен сифатида. Урбанизация шакллари: агломерация, урбанизациялашган туман, урбанизациялашган ҳудуд. Мегаполис – замонавий шаҳар социологиясининг асосий категорияси сифатида. Урбанизациялашган маданият, урбанизациялашган онг шаклланишидаги муаммолар.

Шаҳар муҳити тушунчаси. Шаҳар ҳудуди тушунчаси ва унинг структураси. Шаҳар ҳудудини турларга ажратиш. Шаҳар маконининг структураси. Шаҳар маконининг таҳлилий ва назарий схемаси. Шаҳар коммуникацияси субъектлари. “Чекка жойда жойлашган” шаҳарлар менталитети ва уларнинг социомаданий амбиваленти. “Четдан келган”лар маргиналликнинг синдроми сифатида. Л.Вирт шаҳар маданиятини тадқиқ этиш асосчиси сифатида. Шаҳар ва қишлоқ муҳитидаги фарқларга ажратиш. “Шаҳарлик қишлоқилар” таълимоти. Замонавий шаҳар турмуш тарзининг асосий белгилари (визуаль маданият, модернизм эстетикаси, жинсий маданият идентиклигининг янги шакллари, “кўча ҳаёти” ва б.). Шаҳарларда туристик индустрияни ривожлантиришда визуал репрезентативлик.

Оила ва гендер социологиясифанидан

Социологиянинг предмети, тадқиқоти макро ва микро социологиясининг асоси сифатида. Оиланинг ижтимоий моҳияти – аҳолини

кайта барпо бўлиш ва янги авлоднинг ижтимоийлашувининг шакли сифатида. Оила социологияси оилани бир вақтда ҳам социологик институт, ҳам кичик гуруҳ сифатида. Оиланинг социал институт сифатида шаклланиши ва ривожланиши.

Оилани социал институт сифатида вазифалари, мос келувчи оилавий хатти-харакат турлари. Оила – никоҳ, қариндош–уруғ типологияси. Оилавий гуруҳ меросийлик ва ҳокимиятга кўра оиланинг турлари. Оилавий ролларнинг мужассамлиги. Оила тузилиши, ҳажми, авлодлар сонига кўра турлари. Оила шажараси. Оиланинг тузилганлигидан то бузилишга қадар содир бўлган ходисаларнинг классификацияси.

Фарзандлар социализациясининг социомаданий моделлари ва тарихий жараён. Оилавий хулқ-атвор–никоҳ, репродуктив, социализацион ва ўзини сақлаш каби хулқ-атворларни таърифлаш. Оилавий ва индивидуал хулқ-атвор, позитив ва негатив санкциялар. А.Маслоунинг эҳтиёжлар пирамидаси. Эҳтиёжлар даражаси ва турлари динамикаси.

Никоҳ ёки эр-хотин хулқ-атвори. Никоҳгача бўлган ҳолатлар танишув, унаштирув. Никоҳга бўлган эҳтиёж оилага бўлган эҳтиёжнинг ташкилий қисми сифатида. Оилавий ҳаёт кадриятлари, никоҳда муваффақиятли ва муваффақиятсиз хулқ-атвор. Репродуктив хулқ-атвор: таърифи, турлари, тушунчалари, фарзандга бўлган эҳтиёжи–репродуктив хулқ-атвор етакчи кучи сифатида. Оиланинг ҳаёт цикли ва ўз-ўзини сақлаш хулқ-атвори.

Эркак ва аёл севги ва никоҳ тушунчаларига нисбатан турлича ёндашувларга эгаллиги. Грециянинг ҳиссий севгидан то қадимий шахвоний намоёндаларининг келиб чиқиш манбаларини аниқлаш. Севги ва жинсий яқинлик оилалар ва шахслар орасида муомала қилинадиган мулк сифатида қаралишига бир неча ҳаётий мисоллар. Никоҳ, севги ва умр йўлдош танлашдаги шахсий танловларни ўз ичига оладиган бозорий жараённи қанчалик талаб қилиши ҳақида бахслар.

Оилани кичик гуруҳ сифатида ўрганишдаги социологик ва психологик ёндашувлар ўртасидаги фарқлар. Оилавий бирдамлик, “БИЗ” ҳисси: севги, сабр-тоқатлилиқ, кечиримлилиқ, жавобгарлик, мажбурият. Оилада шахслараро муносабатларнинг бирламчилиқ тамойили: интим яқинлик. Оилавий конфликтлар (низолар) турлари. Позитив ва негатив оилавий муҳит. Оиланинг бузилиши.

Оилавий муносабатлар иерархияси. Оилавий муносабатларда андрогонистик позиция. “Оила” тушунчасининг асл моҳияти ва келиб чиқиш манбаси. Оила термини ҳақидаги турли ҳил тадқиқотчилар томонидан тақдим этилган фикрларни асос. Гендер- ижтимоий жинс. Гендернинг оила социологияси доирасида илмий ўрганилиши хусусиятлари. Гендер муносабатларда чегараларни бузилиши. Гендер кутишлар ва гендер роллардаги замонавий трансформациялар. Гендер ролларнинг бузилишида ташқи ва ички омиллар таъсири.

Никоҳ ва оила бузилишининг ижтимоий-психологик омиллари. Оиланинг персоналитар функцияси. Ғарб мамлакатларида оила ва никоҳ муносабатларининг парчаланиши. Никоҳнинг бузилиши ва ажрашувлар:

глобал тенденциялар. Ғарб давлатларида “Ажралиш маданияти” ни шакллантирган омиллар. Оилнинг бузилиши ва болалар тарбияси муаммолари. Фарзандлар қаровига оид васийлик муаммолари таҳлили. Эски никоҳни қайта тиклаш ва ажралиш профилактикаси.

Гендер тадқиқотларининг вужудга келиши ва ривожланиши. Гендер тушунчаси. Гендер тушунчасига оид мавжуд нуқтаи-назарлар ва ёндашувлар. Биологикваижтимоийжинстушунчалари. Гендер ижтимоий-демографик категория сифатида. Гендер ўхшашлик. Гендер мафкураси. Гендер роли. Гендердаги стратификация.

Никоҳ маросимлари, никоҳгача босиб ўтиладиган йўллар. Гендер таълимига асосланган ҳолда никоҳ маросимининг келиб чиқиши шу билан биргаликда никоҳ қонунлари ва сиёсати инқилоби ҳақида қисқача муҳокамалар. XX-аср даври бўйлаб ва XXI-асрдаги никоҳ тенденциялари. Бир жинслик уюшмасини тузиш стратегиялари.

Социал бошқарув фанидан:

Бошқарув социал жараёнларга таъсир воситаси ва кишиларнинг онгли фаолияти маҳсули сифатида. Социал бошқарув инсон фаолияти ва инсоний муносабатларнинг ўзига хос соҳаси сифатида. Социал бошқарув соҳасида банд кишилар социал гуруҳ сифатида.

Бошқарув тизими. Бошқарув назариясининг янги парадигмаси – ижодий шахс – жамият жамоавий интеллектини бошқарувчи куч сифатида. Бошқарувнинг интеллектуал, информацион-таҳлилий тизими. Ташкилий масалалар – бошқарув тизимининг зарурий элементи сифатида.

Бошқарув фани томонидан ўрганилувчи умумий муносабатлар ва алоқалар тизими. Бошқарув фаолияти тамойиллари. Бошқарув қонуниятлари ва тамойилларини англаш ва амалиётда қўллаш.

Бошқарув методларининг мазмуни ва ўзига хос хусусиятлари. Бошқарувнинг турли методлари комбинациялари. Улар ўртасидаги динамик мувозанатга эришиш. Илмий методларни бошқарув соҳасида қўлланилиши. Ўзини ўзи бошқариш, ўзини ўзи тартиблаш ва бошқарувнинг илмий методлари ўртасидаги мутаносиблик.

Бошқарув етакчиси социал бошқарув етакчисининг алоҳида хусусиятлари тури сифатида. Бошқарувчи шахси модели. Бошқарувчи шахсига қўйилган касбий талаблар. Лидер управления как особый тип социального лидера. Бошқарув стили. Бошқарув типидagi етакчининг профессионал-шахсий хусусиятли модели.

Мақсадни илгари суриш – тизимли ёндашувни амалга ошириш воситаси сифатида. Мақсадларнинг аниқлиги ва реаллиги. Мақсадларни рўёбга чиқариш бошқарув жараёни самарадорлиги омили сифатида. Бир мақсадлар мажмуаси модели. «Мақсадлар дарахти»ни шакллантириш. Старатегик мақсадлар – узоқ муддатли ва жамиятнинг глобал эҳтиёжлари.

Старатегик мақсадларни илгари суриш. Бошқарув концепциялари ва стратегиялари. Бош мақсадга захиралар концентрациясини жалб этиш.

Стратегия турлари. Стратегияларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш жараёни.

Бошқарув қарори бошқарув ва ташкилий фаолиятнинг муҳим элементи сифатида. Бошқарув қарорларини қабул қилиш шарт-ашроитлари. Қабул қилинган қарорларнинг объектив ва субъектив жиҳатлари. Қарор қабул қилиш жараёнининг хусусиятлари.

Социал меъёрлар социал тараққиёт оптимал ҳолтини сақлаш омили сифатида. Социал меъёрларнинг тукумланиши. Бошқарув тизимида меъёрий-кадриятли тартибланишнинг ролини ошиб бориши. «Социал моделлаштириш» тушунчаси. Меъёрий тартибланишнинг социал моделлаштириш ва прогнозлаштириш билан алоқаси. Социал моделларни куриш босқичлари.

Ҳуқуқ социологияси фанидан

Ҳуқуқ социологик таҳлил объекти сифатида. Ҳуқуқ социологияси предметининг ўзига хослиги. Ҳуқуқ социологиясининг структураси. Ҳуқуқ социологиясининг соҳавий йўналишлари. Ҳуқуқ социологиясининг ижтимоий фанлар тизимида тутган ўрни. Ҳуқуқ социологиясининг ҳуқуқ назарияси, социология ва ҳуқуқ фалсафаси билан алоқадорлиги. Ҳуқуқ социологиясининг функциялари. Ҳуқуқ социологиясининг асосий қонун ва тамойиллари.

Давлат ва ҳуқуқнинг шартномавий назарияси мазмун-моҳияти (Г.Гроций, Дж.Локк, Ш.Монтескье). Ҳуқуқнинг диалектик концепцияси (И.Кант, Г.Ф.В.Гегель). Социология мумтозлари ҳуқуқнинг мазмун-моҳияти ва функциялари ҳақида (О.Конт, Э.Дюркгейм, М.Вебер, П.Сорокин ва б.). Европа ҳуқуқ социологияси мактабининг асосий назариялари. Америка ҳуқуқ социологияси концепциялари.

Ҳуқуқ тушунчаси ва моҳияти. Ҳуқуқни тушунишни типларга ажратиш. Легизм. Юснатурализм. Юридик либертаризм. Либертар ҳуқуқни тушунишда ҳуқуқий тартибга солишнинг ўзига хос хусусиятлари. Юридик онтология, гносеология, аксиология.

Ҳуқуқ нормалари, уларнинг асосий хусусиятлари ва турлари. Ҳуқуқ юридик нормаларнинг тизими сифатида. Ҳуқуқнинг функциялари. Ҳуқуқнинг субъектив ва объектив манбалари табиати. Ҳуқуқда ирода ва манфаатлар. Ҳуқуқда мақсадга йўналтирилган ироданинг мазмуни. Ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-маънавий манфаатлар ва уларни давлат иродасини шакллантиришдаги таъсири. Ҳуқуқни иродавий назарияси муаммолари. Эркинлик ва ҳуқуқ. Ҳуқуқда умуммиллийлик ва синфийлик. Ҳуқуқнинг замонавий таърифи. Ҳуқуқ ва иқтисод. Ҳуқуқ ва сиёсат. Ҳуқуқ ва ахлоқ.

Ижтимоий меъёр тушунчаси. Ижтимоий муносабатларни меъёрий тартибга солишнинг объектив зарурияти. Ижтимоий тартибга солиш тизимида ҳуқуқнинг тутган ўрни ва роли. Ҳуқуқнинг бошқа ижтимоий меъёрлар билан ўзаро алоқаси.

Ҳуқуқий давлат ҳақидаги ғоя ва таълимотнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши. Ўзбекистонда ХХаср ҳуқуқий давлат концепцияси. Ҳуқуқий

давлат белгилари: ҳуқуқнинг устуворлиги, қонуннинг олийлиги, ҳокимиятнинг тақсимланиши, давлат ва шахснинг ўзаро жавобгарлиги. Ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти. Шахсни ижтимоий ҳимоя қилишни таъминлашда давлат тартибга солувининг аҳамияти.

Ҳуқуқий муносабатлар. Ҳуқуқий муносабатлар белгилари, асосий томонлари ва структураси. Ҳуқуқий муносабатлар ҳуқуқий меъёрларнинг намоён бўлиши ва тадбиқи сифатида. Ҳуқуқий бошқарувда ҳуқуқий муносабатлар. Юридик жавобгарлик ҳуқуқий муносабатлар тизимида ҳуқуқий бошқарув элементи сифатида. Юридик жавобгарлик турлари. Ҳуқуқий муносабатлар ҳуқуқий давлатнинг асоси сифатида. Ҳуқуқий давлатнинг асосий принциплари, қадриятлари ва хусусиятлари. Ҳуқуқий давлатнинг асосий моделлари классификацияси.

Ҳуқуқий онг: тушунчаси, ўзига хослиги ва структураси. Ҳуқуқий онгнинг асосий даражалари. Ҳуқуқий маданият аспектида ҳуқуқий онг. Ҳуқуқий онгнинг қадриятлар тизими. Шахс, гуруҳ ва аҳоли ҳуқуқий онгининг ҳуқуқий муаммолар юзасидан жамоатчилик фикрига таъсирининг ўзига хослиги.

Ҳуқуқ патологиясининг табиати ва ўзига хослиги. Ҳуқуқ патологиясининг бузилиши ёки унга тазйиқ сифатида. Ҳуқуқ патологиясининг бевосита ва билвосита сабаблари ва асослари. Ҳуқуқ патологияси ва ҳуқуқбузарлик. Жиноятчиликнинг социал манбалари ва объектив сабаблари. Социал аномия. Жиноятчилик девиант хулқ-атворнинг кўриниши (шакли) сифатида. Жиноятчиликнинг социал ҳодиса сифатидаги социологик концепциялари (Э.Ферри, Б.Хатчингс, Э.Дюркгейм, Ф.Танненбаум). Жиноятчилик турлари классификацияси.

Ҳуқуқий конфликт тушунчаси. Ҳуқуқий конфликт структураси. Ҳуқуқий конфликт белгилари. Ҳуқуқий конфликт мотивацияси. Жамиятнинг конфликтли ҳолати назариялари (И.Хейзинга, Р.Дарендорф, Л.Козер). Ҳуқуқий конфликт иштирокчилари. Конфликтли вазият. Юридик конфликт динамикаси. Юридик конфликт типологияси.

Асосий адабиётлар:

1. Diana Kendall, *Sociology in Our Times: The Essentials*, Tenth Edition. Cengage Learning 2016. USA.
2. Joan Ferrante *Sociology: A Global Perspective*, Ninth Edition. Cengage Learning 2015. USA.
3. Фролов С.С. *Общая социология*. //Учебник.Москва.: «Прспект».2012
4. Тощенко Ж.Т. *Социология*. //Учебник.Москва.: «ЮНИТИ». 2012
5. Karen K. Kirst-Ashman *Human Behavior, Communities, Organizations, and Groups in the Macro Social Environment*. Second edition Thomson and Brooks cole. USA. 2008
6. Laurie J. Mullins. *Management & Organisational behavior* Ninth edition printice Hall UK, 2010
7. Haridimos Tsoukas. *Philosophy and organization theory. Research in the sociology of organizations*. Emerald. UK 2011
8. Фролов.С.С. *Социология организаций: Учебник*. – М.: Гардарики, 2001. – 384 с.: илл.
9. Епархина О.В. *Социология общественного мнения*. – М.: Академия, 2013.
10. Митькина О.В. *Социологические проблемы изучения общественного мнения*. – Владивосток: ФГБОУ ВПО "Дальрыбвтуз", 2008.
11. Селькова Е.П. *Социология общественного мнения*. – Благовещенск: Издательство АмГУ, 2011.
12. Walter Lippman. *Public opinion*. – Mineola, New York. 2004.
13. John R.Zaller. *The nature and origins of mass opinion*. – Cambridge University Press. 2002.

Кўшимча адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2018.– 46 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимида киришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис палаталарининг кўшма мажлисидаги нутқ / Ш.М. Мирзиёев. – Тошкент: Ўзбекистон, 2016. – 56 б.
3. Мирзиёев Ш.М.Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш– юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови // Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси 07-12-2016. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – 48 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак. Мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий

ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маъруза, 2017 йил 14 январь. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – 104 б.

5. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – 491 б.

6. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси / Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

7. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2018 йил 05 июндаги “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг камровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги ПҚ-3775-сон Қарори. – Тошкент, 2018.

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 02 февралдаги “Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни талабларини амалга ошириш чора-тадбирлари ҳақидаги” ПҚ-2752-сон Қарори // www.lex.uz.

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 28 майдаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. – Тошкент, 2019.

10. Алексеев М.Ю. Поведение – наука об основах нового мирового зрения. – М., 2000.

11. Алешина И.В. Паблик рилейшнз для менеджеров. – М., 2003.

12. Амелин В.Н. Роль общественного мнения в политике / Социология политики. – М.:Изд-во МГУ, 1992.

13. Бекмуродов М. Маворауннаҳрда жамоатчилик фикри. – Тошкент: Фан, 1997.

14. Бекмуродов М. Социология асослари. – Тошкент: Фан, 1994.

15. Бекмуродов М. Ўзбекистонда жамоатчилик фикри. – Тошкент: Фан, 1999.

16. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование. – М., 1995.

17. Борисов Б.А. Технологии рекламы и PR. – М., 2004.

18. Бурдые П. Общественного мнения не существует / Социология политики. – М.: Socio-Logos, 1994.

19. Гавра Д.П. Общественное мнение как социологическая категория и социальный институт. – СПб.: ИСЭП РАН, 1995.

20. Гавра Д.П. Общественное мнение и власть: режимы и механизмы взаимодействия // Журнал социологии и социальной антропологии. 1998. №4. Т.1.

21. Гавра Д.П. Формирование общественного мнения: ценностный аспект. – СПб.: ИСЭП РАН, 1995.

22. Ганиева М.Х. Общественное мнение как фактор развития межнациональных отношений в Узбекистане. – Ташкент: Университет, 2006.

23. Гидденс Э. Социология. – Тошкент: Шарк, 2002.
24. Докторов Б.З. Отцы-основатели: история изучения общественного мнения. – М.: ЦСП, 2006.
25. Докторов Б.З. Первопроходцы мира мнений: от Гэллапа до Грушина. – М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2005.
26. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. – М., 1996.
27. Дюркгейм Э. Представления индивидуальные и представления коллективные // Социология. Ее предмет, метод, предназначение. – М., 1995.
28. Дюркгейм Э. Ценностные и реальные суждения // Социология. Ее предмет, метод, предназначение. – М., 1995.
29. Житенев В.Б. Общественное мнение в социальном управлении. – Новосибирск, 1987.
30. Игнатов Н.Г., Мотков С.И. Роль СМИ в процессе формирования общественного мнения // Вестник Моск. ун-та. – Сер. 10. Журналистика. – 1997. – № 1.
31. Кажанов О.А. Социологические проблемы изучения общественного мнения. Курс лекций. – Смоленск, 2006.
32. Катлип С.М., Сентер А.Х., Брум Г.М. Паблик рилейшнз. Теория и практика. 8-е изд. – М., 2001.
33. Королько В.Г. Основы паблик рилейшнз. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2000.
34. Короткова Л.Н. Социология общественного мнения. – М., 2000.
35. Кошарная Г.Б. Социология общественного мнения. Методические указания. – Пенза, 2002.
36. Кузьмен О.В. Социология общественного мнения. – Новосибирск: СибАГС, 1996.
37. Кушеренц В.И. Роль общественного мнения в научном управлении. – Киев, 1980.
38. Лебон Г. Психология народв и масс. Пер. с англ. – Спб., 1995.
39. Левада Ю.А. Ищем человека: социологические очерки 2000-2005. – М.: Новое издательство, 2006.
40. Мансуров Н.С. Общественное мнение и его роль в жизни общества. – М., 2000.
41. Милехин А.В. Социологический мониторинг. – М., 1999.
42. Миронов А.С. Раздувай и властвуй: технологии современной «мягкой» пропаганды. – М.: Добросвет, 2001.
43. [Митькина О.В. Социологические проблемы изучения общественного мнения.](#) – Владивосток: ФГБОУ ВПО "Дальрыбвтуз", 2008.
44. Михайлов В.А. Социология общественного мнения. Методические указания и рекомендации. – Ульяновск: УлГТУ, 2002.
45. Науменко Т.В. Социология массовой коммуникации: Учебное пособие. – Спб.: Питер, 2005.
46. Ноэль-Нойман Э. Массовые опросы. Введение в методику демоскопии. – М., 1978, 1993, 1997.

47. Ноэль-Нойман Э. Общественное мнение. Открытие спирали молчания. Пер. с нем. – М., 1996.
48. Ньюсом Д. и др. Всё о PR. Теория и практика публик рилейшнз. 7-е изд. М., 2001.
49. Общественное мнение – 2009. – М.: Левада, 2009.
50. Общественное мнение в толпе. – М., 1995.
51. Общественное мнение: механизм формирования, функции, проблемы изучения // Социология: Учебник для вузов / В.Н. Лавриненко, Н.А. Нартов, О.А. Шабанова, Г.С. Лукашова. - 2-е изд. перераб. и доп. – М., 2001. Глава 16.
52. Ортега-Гассет Х. Избранные труды : Пер. с исп. / Сост., предисл. и общ. ред. А.М. Руткевича. 2-е изд. – М., 2000.
53. Парсонс Т. О структуре социального действия. – М., 2000.
54. Парсонс Т. Система современных обществ. – М., 1997.
55. Райгородский Д.Я. (редактор-составитель). Психология масс. Хрестоматия. – Самара, М., 2001.
56. Рачков Р. Общественное мнение. – София, 1969.
57. Связи с общественностью в политике и государственном управлении /Под общ. ред. В.С. Комаровского. – М., 2001.
58. Сидоренко В.А. Общественное мнение. – Ростов-на-Дону, 2009.
59. Синяева И.М. Паблик рилейшнз в коммерческой деятельности. – М., 2003.
60. Тард Г. Мнение и толпа / Психология толп. – М.: Институт психологии РАН, издательство «КСП+», 1999.
61. Тихонова Е.В. Диагностика общественного мнения в сфере трудовых отношений. – М., 2000.
62. Тихонова Е.В. Общественное мнение в управлении социальными процессами: концептуальный подход. – М., 2000.
63. Тощенко Ж. Социология. – М.: Прометей, 1999.
64. Угринович А.К. Общественное мнение // Всемирная энциклопедия: Философия / Главн. Науч. ред. и сост. А.А. Грицанов. – М.: АСТ, – Мн.: Харверст, 2001.
65. Уледов А.К. Общественное мнение как предмет социологического исследования // Вопросы философии. 1979.
66. Умумий социология. (проф. Алиқориев Н.С., доц. Убайдуллаева Р.Т. тахрири остида). – Тошкент, 1999.
67. Управление общественными отношениями /Под общ. ред. Комаровского В.С. – М., 2006.
68. Федотова Л.Н. Общественное мнение как плацдарм для связей с общественностью. – М., 2010.
69. Федотова Л.Н. Паблик рилейшнз и общественное мнение: учеб. пособие. – СПб.: Питер, 2003.
70. Федотова Л. В. Социология массовой коммуникации: учеб. для вузов. – СПб.: Питер, 2004.
71. Фомичева И.Д. Социология общественного мнения. Рабочий конспект лекций. – М., 2009.

72. Формирование общественного мнения населения крупного города / Под ред. О.И.Иванова. – СПб.: Издательство СПбГУ, 1996.
73. Шибутани Т. Социальная психология. – Ростов на Дону, 1998. – М., 2000.
74. Цуладзе А.М. Политические манипуляции или покорение толпы. – М., 1999.
75. Черных А.И. Социология массовых коммуникаций. Учебное пособие. – М., 2008.
76. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. – М., 1998.
77. Carroll J. Glynn, Susan Herbst, Mark Lindeman, Garrett J. O'Keefe, Robert Y. Shapiro. Public Opinion Third Edition. Westview Press; 2016.
78. Vincent Price. Public opinion. – London. 1992.